

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Demetrios J. Constantelos: The Greek Orthodox Church, Faith, History and Practice, με πρόλογον τοῦ Σ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἰακώβου, Seabury Press, New-York σελ. 127, \$ 3.50 ἢ \$ 1.95.

Τὸ βιβλίον περιέχει σύντομον ἀλλὰ οὐσιαστικὴν ἔκθεσιν εἰς τὴν Ἀγγλικήν, περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καλύπτουσαν τὸν τίτλον τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἱστορικὴν τῆς ἐξέλιξιν, τὴν δογματικὴν τῆς διδασκαλίαν, τὰ μυστήρια αὐτῆς, τὴν λατρείαν τῆς, τὴν παράδοσιν τῆς καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς αὐτῆς ὡς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Πατέρων, Ἐκκλησίας τῆς αἰσιοδοξίας καὶ τῆς ἐλπίδος, ὡς ἐπίσης καὶ τὰς βασικώτερας πληροφορίας περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς μετὰ τῆς κυριώτερας βιβλιογραφίας.

Τὸ μικρὸν βιβλίον, ὡς λέγει καὶ ὁ πρόλογος, δὲν ἔχει μὲν ἀξιώσεις βαθείας ἐπιστημονικῆς μελέτης, ἀλλὰ δίδει σαφῆ εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ πλουσίου θησαυροῦ τοῦ περιεχομένου τῆς.

Ὁ ἀγγλόφωνος ὀρθόδοξος ὡς καὶ ὁ ἑτερόδοξος θὰ εὕρῃ εἰς τὸ βιβλίον ἱκανὸν καὶ ἀξιόλογον ὁδηγὸν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλλ. Ἐκκλησίας, ὡς καὶ δείκτην πρὸς βαθύτεραν καὶ συστηματικώτεραν μελέτην αὐτῆς.

Ἀμίλλιας Σ. Ἀλιβιζάτος.

Einleitung in das Alte Testament. Begründet von E. Sellin, völlig neu bearbeitet von Prof. Georg Fohrer. 10 Auflage. Quelle und Meyer. Heidelberg. 1965. Seiten 576.

Χαιρετίζομεν εὐχαρίστως τὴν εἰς δεκάτην ἔκδοσιν ἐμφάνισιν τῆς συντόμου καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας κυρίως τῶν φοιτητῶν ἐκπονηθείσης περιεκτικωτάτης, ἀλλὰ κλασσικῆς σχεδὸν ἀποβάσεως-Εἰσαγωγῆς-εἰς τὴν Παλ. Διαθήκην-τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου ἐπιφανοῦς παλαιοδιαθηκολόγου καθηγητοῦ Ernst Sellin (α' ἐκδ. 1910), τῆς ὅποιας ἐκδοθείσης δις μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπὸ τοῦ ἐγκρίτου διαδόχου του L. Rost, ἀνέλαβε τὴν συνέχισίν τῆς καὶ δὴ εἰς τριπλασίαν τῆς ἀρχικῆς ἔκτασιν ὁ διαπρεπὴς διάδοχος ἐκείνου ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Ἐρλάγγης-Νυρεμβέργης καθηγ. Georg Fohrer, διευθυντῆς τῆς Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft καὶ συγγραφεὺς περ.σπουδαστῶν φιλολογικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν ἐπὶ τῆς Π. Δ. ἔργων. Τὸ τηλικούτο μέγεθος τῆς παρούσης ἐκδόσεως ἐννοεῖται κάλλιον οὐ μόνον ἐκ τῆς σημερινῆς ἐκτάσεως τῶν προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης τῆς Π. Δ., ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς γ' ἔκδοσιν δημοσιευθείσης μνημειώδους Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Π. Δ. τοῦ κορυφαίου τῆς ἐποχῆς ἡμῶν παλαιοδιαθηκολόγου Otto Eissfeldt (ἐκ σελ. 1129), ἐν συγκρίσει δὲ πάντως καὶ πρὸς τὴν τρίτην ἐγχειρίδιον προτεσταντικῆν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Π. Δ. τοῦ A. Weiser (σελ. 390). Τῆς μετὰ χεῖρας εἰσαγωγῆς προτάσσεται γενικωτάτη εἰσαγωγή (Einführung) ἀσχολουμένη περὶ τὸ ἔργον, τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστήμης ταύτης, περὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς Ἰσραηλιτικῆς γραμματείας, περὶ τὴν προφορικὴν παράδοσιν καὶ γραμματείαν, περὶ τὸν πεζὸν λόγον καὶ τὴν ποίησιν, ὡς καὶ περὶ τὴν θέσιν τῆς Παλ. Διαθήκης, ὡς ἱερᾶς συλλογῆς τῶν καταλοίπων μᾶς ἔκτενεστέρας Ἰσραηλιτικῆς γραμματείας (σ. 21-53). Ἐπακολουθεῖ ἡ κυρίως Εἰσαγωγή διαιρουμένη εἰς πέντε τμήματα. Τὸ I τμήμα ἐκ 5 κεφαλαίων ἀσχολεῖται περὶ τὴν γένεσιν τῶν ἱστορικῶν καὶ

τῶν νομικῶν βιβλίων τῆς Π. Δ. (σελ. 54-275), ἐξ ὧν τὸ περιεχόμενον τοῦ α' κεφ. εἶναι γενικωτέρας φύσεως καὶ ἀσχολεῖται περὶ τὰ φιλολογικὰ εἶδη τοῦ τμήματος τούτου (σ. 54-111), τὸ δὲ περὶ Πεντατεύχου β' κεφ. εἶναι φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐκτενέστερον (σ. 112-208), ἐνθα ὁ συγγρ. ἀποδίδει τὴν βαθμιαίαν συλλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν ἐπὶ μέρος πηγῶν οὐχὶ εἰς λατρευτικούς, ἀλλ' εἰς συγγραφικούς λόγους. Τὸ II τμήμα (σ. 276-330) ἀσχολεῖται εἰς 2 κεφάλαια περὶ τὴν γένεσιν τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ τὰ ἀντιπροσωπεύοντα αὐτὴν τρία βιβλία (Ψαλμοί, Θρήνοι, Ἄσμα). Τὸ III πραγματεύεται περὶ τῆς σοφολογικῆς γραμματείας (σ. 331-373). Τὸ IV ἀσχολεῖται περὶ τὴν προφητικὴν καὶ τὴν ἀποκαλυπτικὴν γραμματείαν (σ. 374-527). Τέλος τὸ V τμήμα πραγματεύεται εἰς δύο κεφάλαια περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κανόνος (528-537) καὶ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου (σ. 538-567). Τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς νέας ταύτης Εἰσαγωγῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ θεολογικὴν ἐξέτασιν τῶν βιβλίων τοῦ Ἑβραϊκοῦ καὶ Προτεσταντικοῦ κανόνος, παραλειπομένων τελείως τῶν τε λεγομένων Δευτεροκανονικῶν καὶ τῶν Ἀποκρύφων καὶ τῶν μεταπολεμικῶν εὐρημάτων τῆς περιοχῆς τῆς Νεκροῦς θαλάσσης καὶ συντεμνομένων τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου καὶ τοῦ κανόνος τμημάτων. Ζωηρὸν μέλημα τοῦ κ. Fohrer ἦτο ἐν τῇ παρουσίᾳ Εἰσαγωγῇ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ αὐστηρὸς ἐπιστημονικὸς καὶ ἐρευνητικὸς χαρακτήρ αὐτῆς, συμφώνως πρὸς τὸ ὕφος τῆς συγχρόνου εἰδικῆς ἐρεύνης τῶν ἐπὶ μέρος προβλημάτων τῆς Παλ. Διαθήκης. Ἰδιάζον δὲ γνώρισμα αὐτῆς εἶναι ἡ καταβαλλομένη προσοχή, παραλλήλως πρὸς τὰ ἱστοριοφιλολογικὰ προβλήματα, καὶ εἰς τὸ θεολογικὸν περιεχόμενον τῶν βιβλίων τῆς Π. Διαθήκης. Ὅπως δὲ ἴσως ἔσται ἐπισημαστέον ὅτι ἡ προσδιδομένη νέα καὶ πολὺ εὐρυτέρα μορφή εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐπὶ μέρος προβλημάτων καὶ ἡ δεικνυμένη νηφαλιότης ἐν τε τῇ συμμετοχῇ καὶ τῇ παρακολούθησιν τῆς ἐρεύνης ταύτης καθιστῶσι τὴν Εἰσαγωγὴν αὐτὴν πολὺ τιμωρὸν βοήθημα καὶ διὰ τὸν ὀρθόδοξον θεολόγον, πάντως ἐπὶ τῇ προϋποθέσει τῆς καὶ ἐκ μέρος τῆς ὀρθοδόξου ἐπόψεως παρακολουθήσεως τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐρεύνης, ἅτινα δὲν ἀποτελοῦσι τὸ παράπαν οὔτε τὴν τελευταίαν οὔτε τὴν ὀριστικὴν λέξιν τῆς ἐπιστήμης τῆς Π. Διαθήκης.

Π. Ι. Μπρατσιώτης.

Kurt Aland, Studien zur Überlieferung des Neuen Testaments und seines Textes. Walter de Gruyter und Co. Berlin. Vormalis C. J. Göschensche Verlagsbuchhandlung. J. Guttentag. Verlagsbuchhandlung. G. Reimer. K. J. Trübner. Veit u. Comp. 1967. Seiten 229.

Πρὸ τριῶν ἐτῶν εἴχομεν παρουσιάσει ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων τὸν ὑπὸ τοῦ κ. Kurt Aland, καθηγητοῦ ἐν Πανεπιστημίῳ τοῦ Münster i. Westf καὶ διευθυντοῦ τοῦ αὐτόθι Ἰνστιτούτου τῆς ἐρεύνης τοῦ κειμένου τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐκδοθέντα τόμον I τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν ἔρευναν ταύτην ἐργασιῶν, περιέχοντα τὸν πληρύτερον τῶν μέχρι τοῦδε καταλόγων τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Κ. Δ. Ὁ μετὰ χεῖρας τόμος II ἀσχολεῖται περὶ τὰ ἐξῆς θέματα: Τὸ πρόβλημα τοῦ κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης ἐν συναφείᾳ καὶ πρὸς τὸν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (σελ. 1-23)· τὸ πρόβλημα τῆς ἀνωσυμίας καὶ ψευδωσυμίας ἐν τῇ χριστιανικῇ γραμματείᾳ τῶν πρώτων αἰώνων (σ. 24-34)· τὰ θέματα γλῶσσα, παρεμβολή, σύνταξις καὶ σύνθεσις ἐξ ἐπόψεως τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου τῆς Κ. Διαθήκης (35-57)· τὸ σημερινὸν κείμενον τῆς Κ. Διαθήκης ἐπὶ τῇ βάσει κριτικῆς ἐπισκοπήσεως τῶν νεωτέρων ἐκδόσεων αὐτῆς, (σ. 58-90)· ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐν τοῖς παπύροις (91-130)· οἱ νέοι πάπυροι τῆς Κ. Διαθήκης P68, P11 (σ. 137-154)· ἡ σημασία τοῦ P175 διὰ τὸ κείμενον τῆς Κ. Δ. (155-172)· παρατηρήσεις περὶ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς γενέσεως τοῦ μονογράμματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ βάσει παρατηρήσεων ἐν τοῖς P68 καὶ P75· τὰ ἐπακόλουθα τῶν νεωτέρων χειρογραφικῶν εὐρημάτων διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τῆς Κ. Δ. (180-201) καὶ τέλος ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς κριτικῆς ἐργασίας ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς Κ. Δ. (202-229).

Πρόκειται καὶ ἐνταῦθα περὶ ἐργασιῶν ὀφειλομένων εὐγνωμόως εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. K. Aland ἄριστον Ἰνστιτούτον διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ κειμένου τῆς K. Διαθήκης παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Münster τῆς Βεσφαλίας καὶ δὴ περὶ σπουδαίων συμβολῶν εἰς τὸν ὑψηλὸν σκοπὸν μιᾶς καλυτέρας μεγάλης κριτικῆς ἐκδόσεως τῆς K. Διαθήκης.

Π.Ι. Μπρατσιώτης.

Dr H. Van der Loos, The Miracles of Jesus. Leiden. E. J. Brill 1965. Σελ. XVI+748.

Τὸ πρωτότυπον καὶ μνημειῶδες τοῦτο κατ' ἕκτασιν καὶ ἐμβριθείαν, ὡς καὶ κατὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἐν αὐτῷ ἐξεταζομένων ἐπόψεων, ἔργον, περιληφθὲν εὐλόγως εἰς τὴν σειρὰν τῶν Supplements to Novum Testamentum τοῦ γνωστοῦ μεγάλου ὀλλανδικοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τοῦ Brill ἐν Leiden, εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸ πάντοτε ἀνεξάντλητον θέμα τῶν θαυμάτων τοῦ Κυρίου, ἐξεταζόμενον ἐνταῦθα ἐπὶ βάσεως καὶ εἰς ἀκτίνα πολὺ εὐρυτέρας τῶν εἰθισμένων. Οὕτω τὸ ἔργον διαιρεῖται εἰς τὰ ἐξῆς τέσσαρα κύρια μέρη. Ἐν τῷ I μέρει (σελ. 3-116) ἐξετάζονται τὰ θαύματα γενικῶς καὶ δὴ ὡς θρησκευτικὸν φαινόμενον καὶ ὡς πρόβλημα, ἐν τῇ σχέσει αὐτῶν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ δὴ καὶ πρὸς τὴν λατρικὴν. Ἐν τῷ II μέρει (σ. 117-158) ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ ἐν γένει. Ἐν τῷ III μέρει ἐξετάζεται ὁ Ἰησοῦς ὡς ἐνεργῶν θαύματα (σ. 179-338). Ἐν τῷ IV μέρει, τῷ καὶ πλατυτέρῳ (σ. 339-706) τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἐρμηνεύονται φιλολογικῶς κατὰ κατηγορίας καὶ καθ' ἕκαστον, ἐν τέλει δὲ συνάγονται τὰ συμπεράσματα ἐξ ἐπόψεως ἱστορικῆς καὶ θρησκευτικῆς καὶ δὴ χριστιανικῆς. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὸν ὄγκον καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐξεταζομένων ἐνταῦθα θεμάτων εἶναι καὶ ἡ βιβλιογραφία (σ. 707-726) καὶ οἱ πίνακες τῶν βιβλικῶν κειμένων (727-739) καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν μνημονευμένων συγγραφέων (740-748). Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρησιμοποιοιμένην βιβλιογραφίαν, αὕτη περιορίζεται κυρίως εἰς αὐτοτελεῖ συγγράμματα, μὴ ἐπεκτεινομένη, λόγῳ τοῦ ὄγκου τῆς, εἰς περιοδικά. Ὡς πληροφοροῦμεθα ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ ἔργου (XII-XV), τοῦτο ἐτέθη ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ διαπρεποῦς Ὀλλανδοῦ καινοδιαθηκολόγου κ. W. C. van Unnik, προέδρου τῆς ἐκδοτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τε διεθνοῦς περιοδικοῦ τοῦ Leiden Novum Testamentum καὶ τῶν σχετικῶν Supplements, τὸ δὲ κεφάλαιον τοῦ βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον Miracles and Science ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ εἰδικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Τεχνολογικοῦ πανεπιστημίου τοῦ Delft Dr W. J. Clas. Τέλος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὑποφαινόμενον, οὗτος δὲν εἶχε μὲν τὸν ἀπαιτούμενον διὰ μίαν ἐμπεριστατωμένην-βιβλιοκρισίαν, χρόνον, οὐχ ἤττον ὅμως ἐν γενικαῖς γραμματαῖς εὐρίσκεται εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ συστήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔργου τούτου, χωρὶς νὰ συμμερίζηται πλήρως τὰς ἀντιλήψεις τοῦ ἄλλως συντηρητικοῦ συγγραφέως καὶ νὰ εἴπῃ ὅτι ὀφείλονται χάριτες εἰς αὐτὸν οὐ μόνον διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ μνημειώδους ἔργου τούτου, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν φροντίδα τῆς μεταφράσεως αὐτοῦ εἰς τὴν εὐρύτερον γνωστὴν ἀνὰ τὸν κόσμον καὶ παρ' ἡμῖν ἀγγλικὴν γλῶσσαν.

Π.Ι. Μπρατσιώτης.

Ἡλίας Μαστρογιαννοπούλου, Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ ἄνθρωπος Ἐλεφάντης Θεολόγων ἢ «Ζωή». Ἀθήναι 1966. Σελ. 396.

Ἐν τῷ παρόντι ἀξιοσπουδάστῳ ἔργῳ δὲν πρόκειται περὶ ἐνιαίας μονογραφίας ἀφιερωμένης εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ περὶ διαφόρων μικρῶν κατ' ἕκτασιν, στοχαστικῶν ὅμως καὶ περιεκτικῶν μελετημάτων στρεφομένων περὶ τὸ μέγα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἰδιαίτερος κατὰ τὸν σημερινὴν ἐποχὴν, θέμα περὶ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ μὲν πατέρες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον γνώμαι ἀναλύονται ἐνταῦθα, εἶναι δέκα τρεῖς (ἀπὸ

Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως μέχρι τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος), μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξέχουσα θέσις δίδεται ἐν τῷ πονήματι τούτῳ εἰς τοὺς Τρεῖς μεγάλους Ἱεράρχας καὶ οἰκουμενικοὺς διδασκάλους, εἰς τὴν ἀνθρωπολογικὴν διδασκαλίαν τῶν ὁποίων ἀφιερῶται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ σχεδὸν ὅλον τὸ Γ' μέρος τοῦ βιβλίου τούτου. Ποικιλώτατα δὲ εἶναι καὶ τὰ ἀνθρωπολογικὰ θέματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξις ὑπὸ τῶν πατέρων εἴλωσε τὴν προσοχὴν τοῦ ἡμετέρου συγγραφέως, στηριζομένου πρὸ παντὸς μὲν εἰς τὴν προσωπικὴν μελέτην αὐτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ εἰς ἰδιαιτέρας μονογραφίας πολλῶν ἀλλοδαπῶν συγγραφέων γραψάντων εἰς τὰς τρεῖς νεωτέρας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, μεταξύ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ὁ πολὺς τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἐλληνιστῆς καὶ ἀνθρωπιστῆς, ὁ Werner Jaeger. Διὰ πάντας δὲ τοὺς λόγους τούτους δὲν διατάζομεν νὰ χαρακτηρισωμεν τὸ ἄλλως ἐκλακτικὸν ἔργον τοῦτο τοῦ εὐπαιδευτοῦ καὶ ἀκαταπονήτου κληρικοῦ συγγραφέως ὡς ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων πατέρων παρέχουσα ἀφορμὴν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ διὰ τῶν δαφιλῶν ὑποσημειώσεων καὶ παραπομπῶν εἰς βαθυτέρας μελέτας.

Π.Ι. Μπρατσιώτης.

Εὐγένιου Μιχαηλίδου, Μητρώον τοῦ Δημοσιογραφικοῦ Περιοδικοῦ Τύπου τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ Αἰγυπτιωτῶν Ἑλλήνων (1862-1963), Ἀλεξάνδρεια, 1964, σ. 200, μετ' εἰκόνων.

Εἰς προγενεστέραν δοθεῖσαν εὐκαιρίαν ὁ γράφων ἔσχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἀσχοληθῆ με μίαν πτυχὴν τοῦ βιβλιογραφικοῦ ἔργου, ὅπερ ἐπιτελεῖ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁ κ. Εὐγένιος Μιχαηλίδης (Αἰγυπτιώται Ἑλληνες ἀσχοληθέντες με ζητήματα ἀφορῶντα τὴν Αἴγυπτον (1801-1963), Ἀλεξάνδρεια, 1963. Βιβλιοκρισία, Ἀπόστολος Ἀνδρέας 13 (1964) ἀρ. 652. Πάνταινος 56 (1964) 49-52). Τὴν φορὰν ταύτην ἔχομεν πρὸ ἡμῶν καρποὺς μόχθων ὀλοκλήρου μιᾶς ζωῆς, τοὺς ὁποίους μετ' ἐγκωχῆσεως ἀσφαλῶς θὰ πρέπη νὰ ἐνατενίζωσιν ὁ συγγραφέας, μετὰ πολλῆς δὲ χαρᾶς καὶ ἀνακουφίσεως οἱ ἀσχολούμενοι με τὴν καθόλου ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

Ὁ κ. Μιχαηλίδης εἰς μίαν ἀρκετὰ ἐκτενῆ εἰσαγωγὴν, σ. 7-34, παρουσιάζει καὶ ἀναλύει μετὰ κριτικῆς δέξυνοιας τὰς διαφόρους πηγὰς, ἐξ ὧν ἤντησε διὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ παρόντος Μητρώου. Ἡ κυριώτερα πηγὴ εἶναι ἡ ἰδιωτικὴ του συλλογὴ τῶν πάσης φύσεως Ἑλληνικῶν ἐντύπων τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τοῦ 1853 καὶ ἐξῆς, «τὸ πνευματικὸν Μουσεῖον τοῦ συγγραφέως», ὅπως τὸ ἀποκαλεῖ (σ. 23). Χωρῖζει εἰς διαφόρους κατηγορίας τὰ Ἑλληνικὰ δημοσιογραφικὰ περιοδικὰ ἔντυπα τῆς Αἰγύπτου. Ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν. Παρέχει πάσης φύσεως πληροφορίας περὶ τῶν ἐντύπων τούτων καὶ τῶν ἐκδοτῶν αὐτῶν. Μνεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν, τοῦ Ἑκκλησιαστικοῦ Φόρου, τοῦ Πανταίνου, κ.ἄ., γίνεται εἰς τὰς σελίδας 18, 71-3, 112, 136. Εἰς τὴν σ. 72αν παρατίθενται εἰς εἰκόνας τὰ Πατριαρχικὰ περιοδικὰ φύλλα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1908-1963.

Εἰς τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους ὁ σ. δίδει τοὺς ἀκολουθούτους χαρακτηρισμοὺς: Περίοδος Πρώτη, Προπαρασκευῆς (1862-1900), Π. Δευτέρα, Ἑνθλικιάσεως καὶ Ἀκμῆς (1901-1925), Π. Τρίτη, Ἀπαρχῆς Μαρασμοῦ (1926-1940), Π. Τετάρτη, Παρακμῆς (1941-1963).

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον μετὰ τὸν τίτλον «Δύο Τελευταῖαι Σελίδες τοῦ Κειμένου» (σ. 163-4), ἀναγινώσκωμεν,

«Μετὰ μεγάλης δυσθυμίας παρατηροῦμεν, ὅτι ἐκ τοῦ Δημοσιογραφικοῦ τούτου Ἑλληνικοῦ Ὀγκοῦ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ ἐπέκεινα τῆς μιᾶς ἐκατονταετίας (1802-1963), ὁ πανδαμάτωρ χρόνος δὲν ἐφέισθη παρὰ 6-7 φύλλα, καὶ τοῦτο, ἀναμιφβόλως, πρὸς τὸ παρόν. Οἱ καιροὶ ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ὁ δὲ Χρονογράφος — Ἱστορικὸς χαράττει ἐπὶ τοῦ χάρτου

τὰ γεγονότα καὶ παραδίδει ταῦτα, ὡς ἐν κινηματογραφικῇ ταινίᾳ, εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς πρὸς μελέτην, ἀποστήθισιν καὶ ἀνάμνησιν».

Τὰ φύλλα ταῦτα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν εἶναι τὰ ἐξῆς: 1. Ταχυδρόμος, Ἀλεξάνδρεια, 1880. 2. Τὸ Φῶς, Κάϊρον, 1903. 3. Πάνταϊνος, Ἀλεξάνδρεια, 1908. 4. Ἡ Ἑνορία μας, Ἀλεξάνδρεια, 1959. 5. Δελτίον Κέντρου Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, Ἀλεξάνδρεια, 1960. Ὁ Αἰγυπτιακὸς Φάρος (γαλλιστί), Ἀλεξάνδρεια, 1925.

Οἱ ἐν τῷ τέλει παρατιθέμενοι χρονολογικοὶ πίνακες τῶν πάσης φύσεως ἐκδόσεων καὶ τῶν προσώπων (σ. 165-187) εἶναι ὠφέλιμοι διὰ τὴν μελέτην τοῦ ὅλου ἔργου.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης.

Τοῦ αὐτοῦ, Βιβλιογραφία τῶν Ἑλλήνων Αἰγυπτιωτῶν (1853-1966), Ἀλεξάνδρεια, 1965-1966, σ. 400, μετ' εἰκόνων.

Ἡ συγγραφή καὶ τούτου τοῦ βιβλίου προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐν Ἀλεξάνδρεια Ἐθνικοῦ Πνευματικοῦ Μουσείου τοῦ κ. Μιχαηλίδου. Εἰς τὴν συγγραφικὴν προσφορὰν ἐνὸς μελετητοῦ ἀνεύρισκει τις πάσης φύσεως δημοσιεύματα, κρινόμενα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως, τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων, τὸ περιεχόμενον, κ.τ.λ. Τὸ παρὸν ἔργον τοῦ κ. Μιχαηλίδου συνιστᾷ μίαν πλήρη καὶ ὠλοκληρωμένην προσφορὰν εἰς τὸ εἶδος τῆς, ἣ ὅποια ἀσφαλῶς θὰ παραμείνῃ ἡ βασικὴ πηγή διὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων τοῦ ἡμετέρου Γένους εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν μέχρι σήμερον. Τοῦτο ἀπολύτως ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ γράμματα.

«Ἐχομεν ἐπὶ παραδείγματι βιβλία θρησκευτικὰ, ἱατρικὰ, ἱστορικὰ, κανονικὰ, ἀρχαιολογικὰ, φιλοσοφικὰ, φιλολογικὰ, γλωσσολογικὰ, ἠθικοπλαστικὰ, παλαιογραφικὰ, κοινωνιολογικὰ, ἐμπορικὰ, θεατρικὰ, δημοσιογραφικὰ, διηγηματογραφικὰ, ἠθογραφικὰ, σατιρικὰ, σχολικὰ, φυσικομαθηματικὰ, παιδαγωγικὰ, βιβλιογραφικὰ, μουσικολογικὰ, περιγραφικὰ, ἀστυνομικὰ, ἀθλητικὰ, ποιητικὰ, καλῶν τεχνῶν, ἀπομνημονεύματα, ὑπομνήματα, ἐκθέσεις, μυθιστορήματα, ἡμερολόγια, λευκώματα, ἐφημερίδας, περιοδικὰ φύλλα καὶ ἄλλα. Εἰς ταῦτα δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν πλουσίαν εἰς αὐτοτελεῖς τίτλους συλλογὴν καταστατικῶν, κανονισμῶν, λογοδοσιῶν, δελτίων, προγραμμάτων, τιμολογίων καὶ τῶν τοιούτων» (σ. 10).

Τὰ βιβλία ἐμφανίζονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν ἐξῆς ἱστορικῶν περιόδων: 1. (1853-1900), 2. (1901-1925), 3. (1926-1950), 4. (1951-1965), σ. 13-274. Παρατίθενται ὡσαύτως τὰ Ἀχρονολόγητα, σ. 275-280, τὰ Παραλειπόμενα, σ. 336-9 καὶ τὰ Ἐκτυπωθέντα μέχρι τέλους Μαΐου 1966, σ. 398. Τὰ βιβλία, διὰ λόγους ἀγνώστους εἰς τὸν γράφοντα, δὲν ἀκολουθοῦν ἐντὸς τῶν οικείων ὑποδιαίρέσεων τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰν τῶν ἐπωνύμων ἢ εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων. Ὁ ἐν τῷ τέλει «Ἄλφα-Βητικὸς» πίναξ συγγραφέων, μεταφραστῶν καὶ ἐκδοτῶν (σ. 349-390) καθίσταται βοθητικὸς ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Αἰ δι' ἐν ἑκάστον δημοσίευμα διδόμεναι πληροφορίες εἶναι διαφωτιστικαί, μὲ ἀντικειμενικὰς προσωπικὰς κρίσεις τοῦ συγγραφέως.

Ὁ κ. Μιχαηλίδης, διευρύνων τὸ ἀρχικὸν του σχέδιον, παραθέτει τὰ ὀνόματα Αἰγυπτιωτῶν Ἑλλήνων ἐκδωσάντων ἔργα καὶ ἐκτὸς τῆς Αἴγυπτου, σ. 318-327, ἅτινα κατέχει εἰς τὸ Ἐθνικὸν του Μουσεῖον. Ἡ διεύρυνσις τοῦ κεφαλαίου τούτου ὑπὸ ἄλλου τινὸς Ἀλεξανδρινοῦ (μᾶλλον Αἰγυπτιωτοῦ) λογίου θὰ ἀποτελέσῃ μίαν προσφορὰν ὀφειλῆς εἰς τὰ γράμματα τῆς γενετέρας του καὶ τοὺς κόπους τοῦ κ. Μιχαηλίδου. Ἴσως λόγοι ἀνεξάρτητοι τῆς θελήσεως τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ἀσχοληθέντος μὲ τὴν τακτοποίησιν τοῦ «Ἄλφα-Βητικοῦ» Πίνακος κ. Ἰωάννου Διακοφωτάκη νὰ μὴ ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς τὴν παράθεσιν καὶ καθ' ὕλην ἐν τῷ τέλει πίνακος, ὅστις θὰ ἐβοήθει τοὺς μὴ ἔχοντας χρόνον διαθέσιμον διὰ τὴν

ἀνάγνωσιν ὀλοκλήρου τοῦ πολυτιμοτάτου τούτου ἔργου. Εἰς τὰς σελίδας 391-7 ἀνευρίσκει τις τοὺς τίτλους τῶν δημοσιευμάτων τοῦ κ. Μιχαηλίδου (1909-1966).

Τὰ ἐνταῦθα βιβλιογραφούμενα δύο ἔργα εἶναι πολύτιμα καὶ ἀπὸ ἄλλης πλευρᾶς. Ἐμφανίζουσι τὸ ὑφιστάμενον κενὸν καὶ συνιστοῦν μίαν πρόκλησιν διὰ τὴν προετοιμασίαν παρομοίας φύσεως ἔργων διὰ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἄλλων τμημάτων τῆς διασπορᾶς.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης.

Ἐκδόσεις τοῦ Ἰνστιτούτου τῶν Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, Ἀριθμὸς 14-15, Ἀνάλεκτα, ἐπιμ. Θεόδωρος Δ. Μοσχονᾶς, Ἀλεξανδρεία, 1966, σ. 350, μετ' εἰκόνων.

Ὁ διπλοῦς οὗτος τόμος τῶν Ἀναλέκτων περιέχει ὡς συνήθως ὕλικὸν κατ' ἐξοχὴν τῶν Ἀλεξανδρινῶν συγγραφέων, φιλοξενεῖ ὅμως καὶ γραπτὰ ἄλλων προσώπων ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ εἰς γλώσσας ἀγγλικήν, ἀραβικὴν, γαλλικὴν, ἑλληνικὴν καὶ ἰταλικήν. Ταῦτα κατὰ σειρὰν ἔχουσι ὡς ἀκολουθῶς: 1. Ν. Ι. Μπούσουλα, Φιλοσοφικαὶ καὶ Λογοτεχνικαὶ Μελέται, γαλλ., σ. 5-50. 2. Θ. Δ. Μοσχονᾶ, Σύμμικτα, σ. 51-67. Ι. Ὁρθόδοξοι ἀπόψεις περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ Κοινωνίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν σύγχρονον Ἐκκλησίαν, ἀγγλ., σ. 51-5. ΙΙ. Μία Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κ. Μοσχονᾶν τοῦ Μοναχικοῦ Π. Κ. Μουνταουάρ, γαλλ., σ. 56. ΙΙΙ. Ὁμιλία τοῦ κ. Μοσχονᾶ, γαλλ.—ἑλλ., σ. 57-67. 3. Εὐγ. Μιχαηλίδου, Ἡ Διεθνὴς τῆς Αἰγύπτου Δημοσιογραφία εἰς τὰ πρῶτα βήματά της (1798-1882), σ. 69-90. 4. Καρθαγένης Παρθενίου, Τὸ «Ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ Αὐτὸ» τῆς Ὁρθοδοξίας, σ. 91-6, 5. Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Ἀνθιμος Γαζής (1758-1828), σ. 97-129. 6. Τοῦ Αὐτοῦ, Κωνσταντῖνος Βαρδαλάχος (1775-1830), γαλλ., σ. 130-4. 7. Π. Κυζερίδου, Ἐπιτάφιοι Ἐπιγραφαὶ τῆς Θεσσαλίας, ἰταλ., σ. 135-186. 8. Γ. Ι. Κονιδάρη, Προβλήματα Κανονικῆς Διοικήσεως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος, σ. 187-212. 9. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, πρ. Λεοντοπόλεως, Βυζαντινὰ Συνάξεις καὶ Νόμοι, ἐν οἷς Αὐταὶ ἐτελοῦντο ἐν τῇ Κωνσταντινῷ, ἐκδ. Θ. Δ. Μοσχονᾶ, σ. 213-232. 10. Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Ὁ «Ἐπίλογος» τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων στὴν Αἴγυπτον, σ. 233-242. 11. Καρθαγένης Παρθενίου, Ὁμιλία, ἀγγλ., σ. 243-8. 12. Π. Κυζερίδου, Μακρίνια, σ. 249-287. 13. Θ. Δ. Μοσχονᾶ, Δύο Τάφοι Σικώτων ἐν τῷ Αὐλογύρῳ τοῦ Ἰεροῦ τοῦ Ἁγίου Σάββα, σ. 288-292. 14. Κ. Γ. Πατέλου, Μελέτιος Β' ὁ Μεταξάκης Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας καὶ Πάσης Ἀφρικῆς (1926-1935), σ. 293-320. Ἀκολουθοῦν Κατάλογος ἐταίρων τοῦ Ἰνστιτούτου, σ. 321-2, Μερικοὶ Σταθμοὶ Ἱστορικοὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, ἑλλ., ἀραβ. καὶ γαλλ., σ. 323-331, Χρονικά. — Τὸ Διευθυντήριον τοῦ Ἰνστιτούτου, γαλλ., σ. 332-4, Πνευματικὰ Ἰδρύματα μεθ' ὧν ἀνταλλάσσονται, σ. 335-7, Ἀνακοινώσεις: — Ἀφιέρωσις τοῦ ΙΣΤ' τόμου τῶν Ἀναλέκτων, Χαριστήριον τῷ Θ. Δ. Μοσχονᾶ, σ. 340, Ἰ. Μ. Χατζηφώτη, Βιβλιογραφία, σ. 341-4, Ε. Δαλεζίου, π. Σ. Σαλαβίλ, Νεκρολογία, γαλλ., σ. 346-8 καὶ Πίναξ Περιεχομένων, γαλλ. σ. 349.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης.

Χ. Σ. Τζώγα — Π. Σ. Παπαευαγγέλου, Ἑλληνικὴ Θεολογικὴ βιβλιογραφία τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας (1860-1960). Ἄρθρα καὶ μελέται δημοσιευθεῖσαι εἰς τὰ κατὰ καιροὺς περιοδικὰ (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τόμ. 8ος). Θεσσαλονίκη, 1963, σελ. 615.

Παρὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἀντιξοότητες, τὰς ὁποίας συνήντησαν τὰ θεολογικὰ γράμματα ἀπὸ τῶν πρώτων μεταπελευθερωτικῶν χρόνων μέχρι πρό τινων δεκαετηρίδων, ἡ θεολογικὴ συγγραφικὴ παραγωγή ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἰκανοποιητικὴ. Κατὰ τὸ διάστημα

τοῦτο ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ πεπαιδευμένων ἑλληνορθόδοξῶν κληρικῶν ὡς καὶ ὑπὸ λαϊκῶν θεολόγων, πλὴν τῶν αὐτοτελῶν ἐργασιῶν, χιλιάδες διαφόρων μελετῶν εἰς ἑκατὸν περίπου περιοδικά. Ἄτυχῶς ἡμῶς αἱ πλείσται τούτων, λόγῳ τῶν γνωστῶν τεχνικῶν καὶ ἄλλων ἐλλείψεων ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξετυποῦντο, εἶναι ἀπρόσιτοι εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους. Διὰ τοῦτο ἐνωρὶς ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη συντάξεως βιβλιογραφικῶν καταλόγων κατὰ τὸ πρότυπον τῶν εὐρωπαϊκῶν. Εἶδον δὲ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος πολλὰ τοιαῦτα ἔργα μέχρι σήμερον. Πληρέστερον τούτων θεωροῦμεν τὸ ὑπὸ κρίσειν, τὸ ὅποιον συμπληρῶναι πλείστα προηγούμενα κενά, περιλαμβάνον τὰς σπουδαιότερας τῶν εἰς θεολογικὰ καὶ ἄλλα συγγενῆ περιοδικὰ δημοσιευθεισῶν ἐργασιῶν, ὡς καὶ τινὰς ἀξίας λόγου βιβλιοκρισίας. Πρὸς σύνταξιν αὐτοῦ ἐμόχθησαν προφανῶς ἐπὶ μακρὸν οἱ δύο φιλόπονοι συγγραφεῖς, ἀναδιψήσαντες τὰς κυριατέρας βιβλιοθήκας τῆς χώρας καὶ δὴ τὴν Ἐθνικὴν, τὴν Γεννάδειον, τῆς Βουλῆς, τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ τὰς μεγαλυτέρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ καταχωρίζονται ὑπὲρ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας ἐργασίαι, κατανεμημέναι κυρίως κατὰ τοὺς τέσσαρας κλάδους τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Μετὰ τὸν κατατοπιστικὸν πρόλογον, ὁ ὅποιος δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκθεσις τῆς ἱστορίας τῆς θεολογικῆς βιβλιογραφίας (σελ. 5-9), παρατίθενται συντομογραφίαι τῶν χρησιμοποιηθέντων ὑπερἑβδομήκοντα περιοδικῶν (σελ. 11-13). Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι ἀναγράφονται περὶ τὰς ἑπτακοσίας μελέται ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν θεολογίαν, ἥτοι τὴν ἐρμηνείαν καὶ θεολογίαν τῆς ἱερᾶς Βίβλου, τὴν Ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογίαν, τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν ἱερὰν γεωγραφίαν (σελ. 15-56). Τὸ δεύτερον τμήμα περιλαμβάνει ἄνω τῶν τριῶν χιλιάδων ὀκτακοσίων ἐργασιῶν, ἀνηκούσας εἰς τὴν γενικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ γραμματολογίαν, τὴν ἱστορίαν τῶν ὀρθόδοξων ἐκκλησιῶν καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἱστορίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου, τὴν χριστιανικὴν καὶ βυζαντινὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν ἀγιολογίαν (σελ. 57-284). Ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι περιέχονται χίλια τετρακόσαι σχεδὸν μελέται, ἀφορῶσαι εἰς τὴν συστηματικὴν θεολογίαν καὶ δὴ τὴν ἀπολογητικὴν, τὴν δογματικὴν, τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνιολογίαν, τὴν συμβολικὴν καὶ τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν (σελ. 285-366). Τὸ τελευταῖον τμήμα περιέχει χίλια διακοσίας περίπου μελέτας, ἀναφερομένας εἰς τὴν πρακτικὴν θεολογίαν καὶ δὴ τὴν ὁμιλητικὴν, τὴν λειτουργικὴν, τὴν κατηχητικὴν, τὴν ἱεραποστολικὴν, τὸ κοινωνικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν—δικαίον, τὴν—ποιμαντικὴν καὶ τὴν ἐξομολογητικὴν (σελ. 367-443). Ἐν παραρτήματι καταχωρίζονται περὶ τὰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα μελέται θρησκευτικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ ἐν γένει περιεχομένου (σελ. 444-452).

Οἱ προαναφερθέντες ἀριθμοὶ φανερώνουν ἀσφαλῶς τὴν πρόοδον τὴν ὁποίαν παρουσιάσεν ἕκαστος ἐπὶ μέρος κλάδος τῆς θεολογίας κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν. Οὕτω διαπιστοῦται, ὅτι αἱ πλείσται τῶν κατὰ τὸ ἐν λόγῳ χρονικὸν διάστημα δημοσιευθεισῶν ἐργασιῶν ἀνήκουν εἰς τὸν ἱστορικὸν κυρίως κλάδον, κατὰ δεύτερον λόγον καὶ εἰς τὸν συστηματικόν, σχετικῶς δὲ ὀλίγαι εἰς τὸν ἐρμηνευτικόν. Αἱ εἰδικαὶ συνθήκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔζη τὸ ἔθνος εἰδικώτερον δὲ ἡ ἑλληνορθόδοξος ἐκκλησία κατὰ τοὺς ὑπ' ὄψει χρόνους ἐπέβαλλον εἰς τοὺς θεολόγους συγγραφεῖς, ὅπως ἐνδιακρίβουν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικῶ-ἱστορικὰ καὶ συστηματικὰ καὶ δὴ ἀπολογητικὰ καὶ δογματικὰ θέματα. Ὁ ἐρμηνευτικὸς κλάδος ἤρχισε καλλιεργούμενος συστηματικῶς πῶς παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων.

Μετὰ τὴν καταχώρισιν τῶν ὑπερπεπτακισχιλίων τούτων μελετῶν παρατίθεται ἀλφαβητικὸν εὐρετήριον τῶν συγγραφέων, ἀνερχομένων εἰς χιλίους πεντακοσίους περίπου, ἐν οἷς καὶ ὀγδοήκοντα τέσσαρες ξένοι (σελ. 453-504). Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ παρατηρεῖ τις καὶ θαυμάζει οὐ μόνον τὴν παραγωγικότητα ἀλλὰ καὶ τὴν πολυμέρειαν πολλῶν ἐξ αὐτῶν. Ὡς γνωστὸν οἱ παλαιότεροι δὲν περιορίζοντο εἰς ἓνα αὐστηρῶς κλάδον, ἀλλ' ἐπεξεκτείνοντο

εἰς ὀλόκληρον ἐνίστε τὸν χώρον τῆς θεολογίας, ἐνῶ οἱ σύγχρονοι, λόγφ τῶν σημειωθεισῶν προόδων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν ὡς ἐκ τούτου προβαλλομένων ἀπαιτήσεων αὐτῆς, περιορίζονται κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν κλειστὸν χώρον τοῦ εἰδικοῦ κλάδου, τὸν ὅποιον θεραπεύουν. Ἐν τέλει ἐπισυνάπτεται ὑπερεκατοντασέλιδον ἀλφαβητικὸν εὑρετήριο τοῦ περιεχομένου τοῦ ὀγκώδους τούτου συγγράμματος κατὰ λήμμα (σελ. 505-608), τὸ ὅποιον τυγχάνει χρησιμώτατον εἰς τοὺς βουλομένους νὰ ἐνημερωθοῦν ἐπὶ τῆς θεολογικῆς παραγωγῆς τῆς τελευταίας ἑκατονταετίας, διευκολύνει δὲ τὴν γνωριμίαν τῶν πρὸς τὰ πολυποικίλα θέματα, τὰ ὅποια ἔχουν ἐρευνηθῆ. Εἶναι ἄξιον μνείας, ὅτι τὰ λήμματα ταῦτα δὲν παρατίθενται γενικῶς ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῶν πρὸς διαφόρους θεολογικὰς ἰδέας, ἔρους καὶ θέματα. Ὡσαύτως δέον νὰ ἐξαρθῆ τὸ ὅτι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν κατὰ κλάδους ἀναγραφὴν τοῦ ὕλικου τῶν, ἀλλ' ἐμόχθησαν ἔτι πλεον, ταξινομήσαντες αὐτὸ κατὰ εἰδικωτέρους τομεῖς. Ταῦτα προϋπέθετον ἀναμφιβόλως, πλὴν τῆς φιλοπονίας, ἐπαρκεῖς γνώσεις καὶ κριτικὴν ἱκανότητα. Ἴσως παρετήρει τις ἐν προκειμένῳ, ὅτι μελετῶν τινῶν ἢ φυσικῆ θέσις θὰ ἦτο ἀλλαγῆ που. Ἐκτεῖναι π.χ. αἱ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν (σελ. 25-28) ὡς καὶ εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀρχαιολογίαν (σελ. 28-29) θὰ ἤδύνατο νὰ εἶχον ἐπιτυχέστερον ταξινομηθῆ. Ἐξ ἄλλου ὁ τίτλος «Ἰουδαϊκὴ ἱστορία», λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ ἐμπεριεχομένων ἐργασιῶν, δὲν τυγχάνει ἀπολύτως δόκιμος. Ἐπὶ πλεον ἢ παράγραφος περὶ τῆς ἱερᾶς γεωγραφίας (σελ. 53-56) δέον νὰ συνάπτεται πρὸς τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην καθόλου καὶ οὐχὶ μόνον πρὸς τὴν Καινὴν. Τυπογραφικὰ τινα ἀβλεπτήματα καὶ παραβλεψίς ἐνίων μελετῶν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μετριάσουν τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου, διότι τοῦτο λόγφ τῆς φύσεώς του ἀπεκλείετο σχεδὸν νὰ ἐκδοθῆ ἀπηλλαγμένον τοιοῦτων ἀσημάντων ἀτελειῶν. Ἀρμόζει δὲ ἔπαινος πρὸς τοὺς φιλοπόνους συγγραφεῖς, διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν εὐσυνειδησίαν μετὰ τῶν ὀποίων εἰργάσθησαν, διὰ νὰ φέρουν εἰς αἴσιον πέρας τὸ μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἔργου τούτου. Θὰ ἐξέφραξέ τις δὲ τὴν εὐχὴν, ὅπως ἐκπονηθῆ ὑπὸ τῶν ἰδίων ὡς ἤδη ἐμπείρων, ἐκδοσις τῆς βιβλιογραφίας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ 1960 μέχρι τοῦ 1970 δεκαετίας, ἥτις θὰ παρουσιάσῃ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, λόγφ τῆς κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο σημαντικῆς ἀδείξεως τῆς θεολογικῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς.

Π. ΣΙΜΩΤΑΣ

Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, Ἀθήναι: Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀμερικῆς Βορείου καὶ Νοτίου, 1964, σ. ΧΠΙ-159.
Τοῦ Αὐτοῦ, Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμός, Ἀθήναι: Θεολογία, 1963, σ. 180.

Ὁ καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Σταυρίδης δὲν τυγχάνει ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν σελίδων τοῦ περιοδικοῦ τούτου καὶ τὰ δύο τελευταῖα βιβλία του γραφέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐκδοθέντα εἰς τὰς Ἀθήνας τῆς Ἑλλάδος ἐνδιαφέρουσι τοὺς ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει συνεργάτας αὐτοῦ, ὅχι μόνον ἕνεκα τῆς ἐπιστημονικῆς δραστηριότητος τοῦ συγγραφέως ὡς ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ, ἀλλὰ καὶ λόγφ τῆς ἐπιδράσεως ἣν ἔσχεν ἢ Κίνησις αὕτη ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου θεολογικῆς σκέψεως καὶ ἐπιστήμης. Τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔργον εἶναι μίᾳ Ἱστορίᾳ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, προϊόν τῆς διδασκαλίας τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ καὶ καρπὸς δωδεκαετοῦς ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ ἀμέσου προσωπικῆς πείρας διὰ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ μετ' αὐτῆς ταύτης τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως. Τὸ παρὸν ἔργον ἔχει τὴν μορφήν μιᾶς γενικῆς εἰσαγωγικῆς μελέτης ἐπὶ τοῦ θέματος πρὸς χρῆσιν τῶν ἑλληνιστῶ ὀμιλούντων σπουδαστῶν τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας εἰς τὰς θεολογικὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς σχολὰς καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων πιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ καθηγητοῦ Σταυρίδου προῆλθεν ἐκ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ γε-

γονότος ὅτι ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις συνιστᾷ τὴν σπουδαιότεραν καὶ τὴν πλέον ἔντονον πλευρὰν τῆς συγχρόνου θεολογίας μὴ ἀποτελοῦσα ἀπλῶς καὶ μόνον τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἡ τοποθέτησις τῶν Οἰκουμενικῶν σπουδῶν ἐντὸς τοῦ προγράμματος τῶν θεολογικῶν μαθημάτων δὲν τίθεται πλέον ὡς ζήτημα πρὸς σοβάραν συζήτησιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ συζήτησις στρέφεται περὶ τὸ θέμα ἐὰν αἱ οἰκουμενικαὶ σπουδαὶ θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν ἰδίαν ἔδραν ἢ κλάδον ἐντὸς τῆς θεολογίας ἢ ἐὰν θὰ πρέπει νὰ ἐπιηρεάζωσιν ἕνα ἕκαστον τῶν κλάδων ἢ μαθημάτων τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Δρος Σταυρίδου ὑποστηρίζει τὴν παρουσίαν ἐνὸς μαθήματος ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἀπὸ καθαρῶς ἱστορικῆς πλευρᾶς ἀλλ' ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τὰς κατευθύνσεις ἐνὸς Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ συγγραφέως τιθεμένου. Τοῦτο ἐν τῇ πράξει σημαίνει, ὅτι θὰ τονισθῇ ἡ ἐν τῇ Κινήσει Ὁρθόδοξος παρουσία καὶ ὁ ῥόλος, ὃν διεδραμάτισαν ἐν αὐτῇ οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, θὰ τύχῃ περισσοτέρας ἴσως προσοχῆς ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰ γενικῆς φύσεως παρόμοια ἔργα τῶν Προτεσταντῶν. Π.χ. τὸ ἔτος 1920 θεωρεῖται ἡ χρονολογία, καθ' ἣν ἡ κίνησις αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ κληθῇ Οἰκουμενικὴ, διότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἤρχισε συμμετέχουσα εἰς τὰ συνέδρια τῆς Κινήσεως. Ὁ Καθηγητὴς Σταυρίδης μετὰ ἀπὸ μίαν σύντομον εἰσαγωγὴν καὶ περιγραφὴν τῶν χρησιμοποιουμένων ὄρων εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ἢ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἱστορία δέον νὰ περιλάβῃ τὴν ἔρευναν περὶ τῆς γενέσεως, ἀναπτύξεως καὶ τῶν συγχρόνων μορφῶν τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως ἥτις κατ' αὐτὸν κέκτηται οὐχὶ ἕνα παμπροτεσταντικὸν ἀλλὰ παγκριστιανικὸν χαρακτῆρα, καὶ δέον δικαίως νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς τοιαύτη. Μερικὰ ἐκ τῶν αἰτίων εἰς τὰ ὅποια ὀφείλεται ἡ γένεσις τῆς κινήσεως ταύτης κατὰ τὸν Δρα Σταυρίδην εἶναι τὰ ἑξῆς: ἡ ἔλλειψις κοινοῦ Χριστιανικοῦ μετώπου καὶ σχεδίου συνεργασίας τῶν Προτεσταντῶν εἰς τὰς μὴ Χριστιανικὰς χώρας, τὰ δεινὰ τὰ ἐκ τῶν διαφόρων πολέμων προερχόμενα καὶ ἡ ἔλλειψις ἐνὸς κοινοῦ προγράμματος Χριστιανικῆς συνεργασίας διὰ τὴν βοήθειαν τῶν δυστυχῶν θυμάτων τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀντιδράσεως τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἐναντι τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, τοῦ Μαρξισμού καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἠθικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ κακοῦ, ἡ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις φορὰ ἐνόητα καὶ συνεργασίαν, αἱ παρὰ τοῖς Προτεστάνταις τάσεις πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα ἀπὸ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος καὶ ἑξῆς, ὁ πόθος ἀλληλογνωριμίας τῶν βαπτισθέντων καὶ ὁμολογούντων πίστιν εἰς τὸν Κύριον ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ τὸ ἄσκοπον τῆς μεταξὺ τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν πολεμικῆς.

Ἀναμφιβόλως πολλὰ ἐκ τῶν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ παρατιθεμένων γεγονότων τυγχάνουσι γνωστὰ εἰς τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς μελετητὰς τῆς Κινήσεως. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ταῦτα στηρίζονται καλῶς διὰ παραπομπῶν εἰς τὰ ἐπὶ τῆς Κινήσεως συγγράμματα τῶν Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν καθὼς καὶ τῶν Προτεσταντῶν, ἡ δὲ εἰς ἑπτὰ σελίδας οὐσώδης βιβλιογραφία (153-9) παρέχει εἰς τὸν μελετητὴν πληθώραν παραπομπῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὰς κοινὰς εὐρωπαϊκὰς (συμπεριλαμβανομένης βεβαίως καὶ τῆς ἀγγλικῆς) γλώσσης. Τὰ ὀκτὼ κεφάλαια τοῦ βιβλίου καλύπτουν τὰς ἱστορικὰς προϋποθέσεις, τὰς ἐγκυκλίους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1902-1920), τὰς κινήσεις πρὸς συνεργασίαν μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, τὸν τομέα τοῦ διεθνοῦς ἱεραποστολικοῦ ἔργου καὶ τῶν προσπαθειῶν πρὸς συνεργασίαν, τὸν Παγκόσμιον Σύνδεσμον πρὸς Προαγωγὴν Διεθνοῦς Φιλίας διὰ τῶν Ἐκκλησιῶν, τὰς Παγκοσμίου Κινήσεις Ζωῆς καὶ Ἐργασίας καὶ Πίστεως καὶ Τάξεως καὶ τέλος, ὡς ἀνωτάτην βαθμίδα, τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν. Αἱ Ὁρθόδοξοι δηλώσεις, αἱ δραστηριότητες, τὸ προσωπικὸν καὶ ἡ συνεργασία τούτων σημειοῦνται δεόντως καὶ περιγράφονται μετὰ προσοχῆς, εἰ καὶ συντόμως.

Ὁ Ἐπίλογος (114-5) ἀναγνωρίζει τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρητῆαι πλήρης διότι ἡ Κίνησις συνεχίζει τὴν πορείαν τῆς, τὰ δὲ ἀποτελέσματα αὐτῆς ὑπῆρξαν μέχρι σήμερον ἐνθαρρυντικά. Ἡ Ὁρθόδοξος συμμετοχὴ

εἶναι ὄχι μόνον ἐνεργός, ἀλλ' εὐτυχῶς ἀντιπροσωπεύει ἐν τῇ πράξει πάσας τὰς Ὁρθοδόξους Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐπίδρασις τῆς Κινήσεως ἐπὶ τῆς σπουδαιοτέρας Ἐκκλησίας, ἥτις δὲν εἶναι μέλος τοῦ Π.Σ.Ε., τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς, σημειοῦται μετὰ κατανοήσεως καὶ αἰσιοδοξίας.

Τὸ Παράρτημα περιλαμβάνει πρωταρχικὰς πηγὰς, αἵτινες κέκτηνται εἰδικὴν σημασίαν διὰ τοὺς μελετητὰς τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας, καὶ δὴ τὰς ἐγκυκλίους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1902, 1920, 1952) καὶ τὰς Ὁρθοδόξους Δηλώσεις εἰς τὰ συνέδρια τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ἐν Λωζάννῃ τὸ 1927, Ἐδιμβούργῳ τὸ 1937, Λούνδ τὸ 1952, Ἐβανστον τὸ 1954 καὶ Νέφ Δελχί τὸ 1961.

Ἡ Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως τοῦ καθηγητοῦ Σταυριδίου δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς μία θαυμασία πηγὴ περὶ τῆς Κινήσεως διὰ τοὺς Ἕλληνας Ὁρθοδόξους θεολόγους, ἥτις θὰ τοὺς δώσῃ μίαν καλῶς στηριζομένην ἐπὶ τῶν πηγῶν καὶ μετὰ σαφηνείας γραφεῖσαν ἱστορικὴν περιγραφὴν. Αὕτη εἶναι ἰδιαιτέρας σημασίας διὰ τὴν πλήρωσιν μιᾶς ἀνάγκης ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ὕφιστατο καὶ ἡ ὁποία ἔχει πλέον ἢ ἀρκετὰ καλυφθῇ. Διὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην εἶναι τὸ πρῶτον παρομοίας φύσεως ἔργον.

Τὸ προγενέστερον χρονικῶς βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Σταυριδίου «Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμὸς» παρουσιάζει μίαν ἄλλην ἐκδήλωσιν τοῦ ἐνδιαφέροντός του διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνεργασίαν καὶ τὸν Οἰκουμενισμὸν. Ἐν τῇ πράξει ἐμφανίζεται ὡς μία εὐχρηστος συλλογὴ τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος ἄρθρων του, ὡς ἀρχικῶς ἐδημοσιεύθησαν ἐπὶ μίαν τριετίαν εἰς τὴν Θεολογίαν, τὴν ἐπιστημονικὴν θεολογικὴν ἐκδοσὴν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 32 (1961) 175-195, 410-436, 582-607, (33 (1962) 273-290, 355-375, 520-547, καὶ 34 (1963) 58-83. Εἶναι εὐχάριστον τὸ γεγονὸς τῆς συλλογῆς τούτων εἰς ἓν βιβλίον. Ἡ παρούσα ἐργασία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ Δρος Σταυριδίου ἐπὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως εἶναι μία ἐξόχως τεχνικὴ συζήτησις τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἰδίως ὡς ἀνεπτύχθησαν αὐτὰ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα, καὶ ἀπευθύνεται μᾶλλον πρὸς τὸν ἔμπειρον θεολόγον καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἱστορικὸν παρά τὸν ἀπλοῦν ἀναγνώστην. Τὸ βιβλίον καθίσταται μία μαρτυρία τῶν συχῶν καὶ ἐντατικῶν συζητήσεων, αἵτινες ἔλαβον χώραν μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Τὸ ἔργον «Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμὸς» χωρίζεται εἰς τρεῖς κυρίως ὑποδιαιρέσεις. Τὸ Α' Μέρος εἶναι ἱστορικὸν (5-77) καὶ ἀναλύει τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρὸ καὶ κατὰ τὸν Κ' αἰῶνα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ' αἰῶνος μέχρι τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, ἀπὸ τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου μέχρι τοῦ 1930 καὶ ἀπὸ τοῦ 1930 μέχρι τοῦ 1960. Τὸ Β' Μέρος εἶναι θεολογικὸν (78-156) καὶ, κατόπιν μιᾶς εἰδικῆς εἰσαγωγῆς, θίγονται δογματικῆς καὶ πρακτικῆς ὕφης σημεῖα. Τὸ δογματικὸν τμῆμα περιλαμβάνει τὴν θέσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων, ὡς ἡ Θεία Ἀποκάλυψις, ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ Παράδοσις, αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, τὰ Σύμβολα, τὸ Δόγμα, τὸ θεολογούμενον, ἡ Θεολογικὴ Γνώμη, τὸ Ἄγον Πνεῦμα, ἡ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Γιοῦ», ἡ Δικαίωσις, τὰ Καλὰ Ἔργα, ἡ Ἐκκλησιολογία, τὰ Μυστήρια, ἡ Ἐσχατολογία καὶ ἡ Ἀγιολογία. Τὸ πρακτικὸν τμῆμα περιέχει τὴν συγκριτικὴν συζήτησιν ἐπὶ τῶν Ἡθῶν-Ἐθίμων, τῆς Θείας Λατρείας, τοῦ ἡμερολογίου, τοῦ κοινοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα, τῆς νηστείας, τῆς ἐνοποιήσεως τῶν Ὁρθοδόξων ἐν Ἀμερικῇ, τῆς ἀλληλογραφίας, τῆς ἀνταλλαγῆς ἐπισκέψεων θεολόγων καθηγητῶν καὶ φοιτητῶν, ἐκδόσεων, περιοδικῶν καὶ τῶν ἐπαφῶν διὰ τῶν θεολογικῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῆς ἀλληλοβοηθείας. Τὸ Γ' Μέρος περιλαμβάνει κρίσεις καὶ συμπεράσματα (357-167), ἅτινα σημειοῦσι τὰ κοινὰ μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σημεῖα καὶ τὰς βάσεις, ἐφ' ὧν μία ἑνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν θὰ ἡδύνατο νὰ στηριχθῇ. Ἄξιον σημασίας θεωρεῖται τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς, καθ' ὃ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν ἑνωρῆσιν στενωτέρων σχέσεων καὶ ἐπικοινωνιῶν μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Σπουδαία ἐπίσης, ἀπὸ Ὁρθοδόξου πλευρᾶς, εἶναι ἡ στροφὴ τῶν Ἀγγλικανῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησιαστικὴν

παράδοσιν καὶ ὁ πόθος των πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Σημαντικὸς ὡσαύτως εἶναι ὁ ἐκατέρωθεν πόθος διὰ τὸν διεθνῆ χαρακτῆρα καὶ μίαν ἀληθῶς παγκόσμιον μορφήν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ἡ ἀπόκτησις δυνάμεως ἐκ τοῦ ἔθνικου παράγοντος. Σημαντικώτερος ὅλων παραμένει ἴσως ὁ πόθος ἐκάστης Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἔνωσιν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς Βίβλου. Πολλὰ ὠφέλη θὰ προσπορισθοῦν ἀμφοτέραι αἱ Ἐκκλησίαι ἐκ μιᾶς τοιαύτης ἐνώσεως. Ὁ Καθηγητὴς Σταυρίδης καταδεικνύεται αἰσιδοξὸς ἐπὶ τῆς συνεχοῦς συνομιλίας μετὰ μιᾶς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀεὶποτε κατεῖχε μίαν εἰδικὴν θέσιν εἰς τὰς καρδίας καὶ τὰς διανοίας τῶν Ὁρθοδόξων, καὶ ἡ μετὰ τῆς ὁποίας ἔνωσις θὰ ἐπέφερε τὴν διάνοξιν μιᾶς εὐρύτερης ὁδοῦ ἐντὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως.

Καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἐτέραν, ὁ καθηγητὴς Σταυρίδης καταχωρεῖ μίαν πλούσιαν βιβλιογραφίαν (169-198), ἥτις εἶναι μεγίστης ἀξίας διὰ τοὺς σοβαροὺς μελετητὰς τῶν μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεων.

Ὅστω τὰ ἔργα «Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως» καὶ «Ὁρθοδοξία καὶ Ἀγγλικανισμὸς» παρέχουν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὰ δεδομένα τῆς παρουσίας ἐνὸς συνεχοῦς ἐνδιαφέροντος τοῦ καθηγητοῦ Σταυρίδου διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, καὶ ταυτοχρόνως μιᾶς πολυτίμου ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν προσφέρει πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐν τῇ Οἰκουμενικῇ Κινήσει.

Ἰωάννης Ε. Ῥεξίνης

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΗΣ

(Μία σύγχρονος κατεύθυνσις τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας)

(Βιβλιογραφία)

Διὰ δημοσιευθέντος βιβλιογραφικοῦ ἄρθρου εἰς τὸ τεῦχος Ἀπριλίου—Ἰουνίου 1965, ἐπαρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους σειρά βιβλίων ἐκδοθεισῶν ἐσχάτως καὶ ἀνηκόντων εἰς τὸν νεωστὶ δημιουργηθέντα κλάδον τῆς Ποιμαντικῆς Θεολογίας, γνωστὸν ὡς Ψυχολογία τῆς Ποιμαντικῆς Μεριμνῆς ἢ Ποιμαντικὴ Ψυχολογία.

Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κλάδου τούτου ἐν Ἀμερικῇ ἐξελλίσσεται μὲ ρυθμὸν γεωμετρικῆς προόδου, ἡ δὲ σχετικῆ βιβλιογραφία εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀσυγκρίτως πολυπληθεστέρα—ἢ οἷονδῆποτε—ἄλλου θεολογικοῦ κλάδου.

Δύο ἐξαιρετικῶς σοβαρὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ ὡς τὸ «Pastoral Psychology καὶ τὸ «The Journal of Pastoral Care» εἶναι ἀφιερωμένα ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ θέματα τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, εἰδικὸς δὲ ὄργανισμὸς ἔχει ἰδρυθῆ διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν βιβλίων τῶν ἀσχολουμένων μὲ εἰδικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν σήμερον τὴν ψυχολογίαν τῆς Ποιμαντικῆς Μεριμνῆς.

Πολλοὶ νέαι ἀπόψεις καὶ θεωρίαι, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐξεζητημένοι νεωτερισμοί, ἀλλὰ καὶ πλείστα λίαν ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις καὶ ἐξαιρετικῶς χρήσιμοι ὑποδείξεις, περιέχονται εἰς τὴν πολυπληθεστάτην αὐτὴν βιβλιογραφίαν.

Ἡ ἐνημέρωσις τῶν εἰδικῶν, μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἐπιστημονικῶν κύκλων, ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐξελίξεων, ἀλλὰ καὶ ἡ παρουσίας τῶν διαφόρων μελετῶν τῶν ἐξεταζόντων ποιμαντικὰ προβλήματα, εἰς τοὺς ἀκούοντας τὸ ποιμαντικὸν ἔργον, θὰ ἦτο, ἴσως, μία χρήσιμος συμβολή. Ἄν αὐτὸ εἶναι ὀρθόν, τότε ἡ συμπλήρωσις τοῦ προαναφερθέντος ἄρθρου, γραφέντος πρὸ διετίας περίπου, εἶναι μᾶλλον ἀπαραίτητος.

Ἴσως δέ, θὰ ἦτο ἐνδιαφέρουσα καὶ χρήσιμος, διὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσιν τῶν ἐνδιαφερομένων, ἡ παρουσίας ἔχι μόνον τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν μετὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ προηγουμένου ἄρθρου, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα καίτοι εἶχον ἐκδοθῆ τότε, δὲν κατέστη δυνατὴ ἢ παρουσιάσις των.

Pastoral Psychology. A Study in the Care of Souls. (Ποιμαντική Ψυχολογία. Μία μελέτη διά τὴν Μέρμιναν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν)

Ὑπὸ Gote Bergsten. 1951, 1962. London, George Allen und Unwin Ltd. New York, The Macmillan Comp. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ περισσότερα βιβλία τὰ ὅποια ἀσχοιοῦνται μὲ τὴν ψυχολογίαν καὶ τὸ ποιμαντικὸν ἔργον, τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν ἀσχολεῖται ἀποκλειστικῶς μὲ τὴν ἐφαρμογὴν ψυχοθεραπευτικῶν ἀρχῶν εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ ποιμένου, ἀλλὰ ἐξετάζει, κυρίως, τὴν ἀνάγκην διὰ ποιμαντικὴν φροντίδα τὴν ὅποιαν αἰσθάνεται τὸ τακτικὸν μέρος τῆς ἐκκλησίας.

Τὸ εἰσαγωγικὸν κεφάλαιον, αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, ἀσχολεῖται μὲ τὰς σχέσεις Ψυχολογίας καὶ Ποιμαντικῆς μερίμνης ὑπὲρ τῶν ψυχῶν καὶ δίδει μίαν ἱστορικὴν ἀνασκόπησιν. Ἐν συνεχείᾳ ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει ποίαν βοήθειαν δύναται νὰ προσφέρῃ ἡ Ἰατρικὴ Ψυχολογία εἰς τὴν Ποιμαντικὴν Ψυχολογίαν καὶ περιλαμβάνει ἕνα ἐξαιρετικὸν κεφάλαιον περιέχον τὰς προτεινομένας μεθόδους διὰ τὴν διευκόλυνσιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Τὸ πρόβλημα τοῦ σκεπτικισμοῦ, τονίζει ὁ συγγραφεὺς, δύναται νὰ θεωρηθῇ, συχνά, ὡς νευρωτικὸν σύμπτωμα καὶ ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς ἀληθοῦς καὶ φαινομενικῆς ἐνοχῆς ὑπὸ ἐντελῶς νέον φῶς.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ χαρακτηρίζει ἡ βασικὴ ἀντίληψις, ὅτι ὑπάρχει μία θεμελιώδης φιλοσοφία πίστεως τὴν ὅποιαν πρέπει νὰ συμμερίζωνται, τόσον ὁ ἱατρὸς ὅσον καὶ ὁ κληρικὸς καὶ ἡ ὅποια πρέπει νὰ μεταδίδεται εἰς τὸν ἀσθενῆ τοῦ ὁποίου τὰ προβλήματα εἶναι συνήθως, τόσον ὀργανικὰ ὅσον καὶ πνευματικά. Ἐκτὸς τῆς καθαρῶς θεωρητικῆς σημασίας τοῦ βιβλίου περιέχονται εἰς αὐτὸ πολλοὶ καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι πρακτικαὶ ὑποδείξεις.

Ὁ Gote Bergsten, ὁ ὅποιος διετέλεσε ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα chaplain Ψυχιατροῦ, εἶναι ἀπὸ τοῦ 1944 ἐπιθεωρητῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Πνευματικῆς Καθοδηγήσεως καὶ Ψυχολογικῆς Θεραπείας τοῦ Ἰδρύματος τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ τῆς Στοκχόλμης.

Principles and Practices of Pastoral Care. (Ἄρχαι καὶ ἐφαρμογαὶ τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης). Ὑπὸ Russell L. Dicks. 1963 Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs N.J.

Αὐτὸς ὁ εἰσαγωγικὸς τόμος τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling, τῆς ὁποίας ἐμπνευστὴς καὶ ἐκδότης εἶναι ὁ συγγραφεὺς, ἀποβλέπει πρῶτον εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς τὸν ποιμένα μίαν γενικὴν εἰκόνα τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιστημονικῶν κλάδων τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης καὶ τῆς Ποιμαντικῆς Καθοδηγήσεως.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ καθορίζει ἐπίσης τὰς διαχωριστικὰς γραμμάς μεταξὺ τῶν διαφόρων τομέων τῆς διακονίας τοῦ κληρικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε νὰ δύναται οὗτος νὰ διακρίνῃ τὴν κατ' ἀναλογίαν σχέσιν τοῦ ποιμαντικοῦ τοῦ ἔργου, πρὸς τὴν καθ' ἑαυτοῦ διακονίαν του. Τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν πρακτικὰς ὁδηγίας διὰ τὴν ἐμβάθυνσιν καὶ διεύρυνσιν τῆς ἀντιλήψεως, εἰς περιοχὰς ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἔχουν ἀνάγκην κατευθύνσεως καὶ πολλὴ συχνά παραπομπῆς εἰς εἰδικούς.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἕνας πρωτοπόρος τοῦ κλάδου τῆς Ποιμαντικῆς Καθοδηγήσεως (Pastoral Counseling) ἔχει γράψῃ δεκατρία βιβλία, καὶ ἐδίδαξε εἰς τὰς Θεολογικὰς Σχολὰς τῶν Πανεπιστημίων Chicago, Harvard, Southern Methodist καὶ τὴν Duke.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων εἴκοσι διετῶν ἐξεδίδαξε ἑκατοντάδας κληρικῶν οἱ ὅποιοι τώρα ἀσχοιοῦνται λίαν ἐπιτυχῶς μὲ τὴν Ποιμαντικὴν Καθοδήγησιν. Πρὸ τοῦ ἐσχάτως ἐπισυμβάντος θανάτου του ἦτο διευθυντὴς τοῦ Central Florida Counseling Service.

Ὡς ἤδη ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ὁ Dr. Russell L. Dicks ἦτο ὁ ἐκδότης τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling, ἡ ὅποια περιλαμβάνει ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν βιβλίων, τὰ ὅποια καλύπτουν ἕνα ἐξαιρετικῶς μεγάλον ἀριθμὸν θεμάτων τοῦ κλάδου τῆς Ψυχολογίας τῆς Ποι-

μαντικῆς Μερίμνης καὶ Ποιμαντικῆς Καθοδηγήσεως, μερικὰ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀναφέρονται κατωτέρω.

Pastoral Work and Personal Counseling. (Ποιμαντικὸν Ἔργον καὶ Προσωπικὴ Καθοδήγησις). Ὑπὸ Russell L. Dicks Ἐβδόμη Ἔκδοσις 1964. The Macmillan Company. New York.

Αὐτὸ τὸ ἔργον εἶναι ἀνατεθεωρημένη καὶ πλήρως προσηρμοσμένη ἔκδοσις ἑνὸς πολὺ ἐνδιαφέροντος βιβλίου. Νέον ὄλικόν ἔχει προστεθῆ καὶ μέγα μέρος τοῦ παλαιοῦ ὄλικου ἔχει ἀπαλειφθῆ ὥστε τὸ βιβλίον νὰ εἶναι ἀπολύτως συγχρονισμένον. Μέγα μέρος τοῦ περιεχομένου τῆς ἀρχικῆς ἐκδόσεως, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο εἰς πολεμικὰς συνθήκας, ἀντικατεστάθη μὲ προβλήματα ἐμφανιζόμενα κατὰ τὴν εἰρηνικὴν περίοδον. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξεδόθη ἀρχικῶς τὸ 1944 ἐμελετήθη καὶ ἐσυζητήθη εὐρύτατα καὶ ἀπετέλεσε ἐξαιρετικῶς χρήσιμον βοήθημα διὰ τοὺς κληρικοὺς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ποιμαντικῶν αὐτῶν καθηκόντων.

Ἡ Ποιμαντικὴ Μέρμινα εἶναι ἀσφαλῶς τόσον ἀρχαία ὅσον καὶ ἡ ὀρθοσικεῖα, ἀλλὰ ἔνεκα τῶν προσφάτων ἐπιτευγμάτων τῆς συγχρόνου Ψυχιατρικῆς, ἐκδηλοῦται ἐν τεράστιον ἀναγεωμένον ἀνδιαφέρον διὰ τὸ θέμα. Δι' αὐτὸ καὶ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου εἶναι νὰ περιγράψῃ τὴν περιοχὴν τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης, ὡς ἐπιστημονίου κλάδου, καὶ τὰς μεθόδους τὰς ὁποίας δύνανται νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ κληρικὸς διὰ νὰ φέρῃ ἐπιτυχῶς εἰς πέρας τὴν ἀποστολήν του.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς τρία μέρη ἦτοι: α) «Πρῶτοποθέσεις διὰ μίαν ἀπολεσματικὴν ποιμαντορικὴν ἐργασίαν καὶ καθοδήγησιν». β) «Ἡ τέχνη τῆς ποιμαντορίας» καὶ γ) «Τὸ ποιμαντορικὸν ἔργον». Ἡ ὅλη ἐργασία ἐπαληθεύεται διὰ πραγματικῶν παραδειγμάτων εἰλημμένων ἐκ τῆς ἀμέσου ποιμαντικῆς πείρας.

Περὶ τοῦ συγγραφέως ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

Pastoral Care in the Church. (Ποιμαντικὴ Μέρμινα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν). Ὑπὸ C. W. Brister 1964 Harper and Row Publishers. New York. Evanston & London.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ διαπραγματεύεται μὲ ἕνα ἐντελῶς νέον τρόπον τὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὡς μιᾶς μεριμνῶσης ὑπὲρ τῶν μελῶν αὐτῆς κοινῶνας. Ὁ συγγραφεὺς θεωρεῖ τὴν ποιμαντικὴν μέριμναν ὡς εὐθύνην ὄχι μόνον τοῦ κληρικοῦ ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς κοινότητος.

Ἡ μελέτη αὐτὴ καλύπτει τὴν καθ' ὅλου περιοχὴν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου, παρουσιάζει δὲ τὰς θεωρητικὰς ἀπόψεις διευκρινιζόμενας διὰ πραγματικῶν περιπτώσεων καὶ κάνει λεπτομερεῖς εἰσηγήσεις ἀναφερομένας εἰς τὴν ποιμαντικὴν καθοδήγησιν (Pastoral Counseling), τὴν ποιμαντικὴν ἐργασίαν μετὰ μικρᾶς ομάδος, τὴν ποιμαντικὴν ἐπίσκεψιν, τὸ κήρυγμα, τὴν ἀλληλογραφίαν, τὴν λατρείαν καὶ τὴν παραπομπὴν εἰς εἰδικούς.

Κύρια θέματα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῶν παιδιῶν, ἡ προπαρασκευὴ διὰ τὸν γάμον, ἡ συζήτησις μετὰ τῶν πιστῶν, τὸ γῆρας, αἱ οικογενειακαὶ συγκρούσεις, οἱ ἀνήσυχτοι καὶ διακρινόμενοι δι' ἔντονον ἐκνευρισμόν, οἱ ἀσθενεῖς, οἱ πενθοῦντες, οἱ ἀλκοολικοί, οἱ ψυχικῶς ἀσθενεῖς, καὶ αἱ οικογένειαι αὐτῶν.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας εἰς τὸ Southwestern Baptist Theological Seminary, Fort Worth, Texas.

Depth Perspectives in Pastoral Work. (Προοπτικαὶ Ἐμβαθύνσεως εἰς τὸ Ποιμαντικὸν ἔργον). Ὑπὸ Thomas W. Klink. 1965 Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξετάζει τὴν δυνατότητα ἀναζητήσεως ὑπὸ τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης τῆς βαθυτέρας ἐννοίας τῶν ἀνθρωπίνων ἐμπειριῶν, προσφέρει εἰς τὸν ποιμένα μίαν στα-

θερὰν στάσιν εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς διακονίας του, μίαν καλῶς τοποθετημένην συσχέτισιν τοῦ κυρίως ποιμαντικοῦ ἔργου τοῦ κληρικοῦ πρὸς τὸ κήρυγμα, τὴν ποιμαντικὴν καθοδήγησιν, τὴν διδασκαλίαν, τὴν ποιμαντικὴν ἐπίσκεψιν, τὸν εὐαγγελισμόν, καὶ τὴν διοίκησιν καὶ δεικνύει πῶς δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ αὐτὴ ἡ συσχέτισις, χωρὶς νὰ θυσιάσθῃ ἡ πληρότης ἐκάστης τῶν ἀνωτέρω δραστηριοτήτων.

Πραγματικαὶ περιπτώσεις ὑπογραμμίζουν τὰ δυναμικὰ τὰ ὁποῖα φέρει εἰς φῶς ἡ ἐμβάθυνσις. Τέσσαρες φάσεις τῆς ζωῆς ἵτοι: ἡ ἐργασία, τὸ γῆρας, ὁ πόνος καὶ ὁ γάμος φέρονται εἰς τὸ προσκῆμιον διὰ νὰ δείξουν τὸν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα τὸν ὅποιον διεξάγει ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἰς τὰ μύχια τῆς, διὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ταυτότητός της καὶ τῆς ἐννοίας τῆς ὑπάρξεώς της.

Μετὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐννοίας καὶ τῆς χρησιμότητος τῆς ἐμβανθύνσεως, ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὰς ἀνωμαλίας τὰς σχετιζομένας πρὸς τὰ ἀναμενόμενα ἢ μὴ ἀναμενόμενα πρότυπα ἀντιδράσεως καὶ ἀνατύσσει ἀπόψεις τῆς ὑπαρχούσης καὶ ἀναπτυσσομένης ψυχολογίας τοῦ ἐγῶ.

Περιλαμβάνονται ἐπίσης, εἰς τὸ βιβλίον, πρακτικαὶ ὑποδείξεις διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ποιμένου ἐφαρμογὴν αὐτῶν τῶν διαπιστώσεων εἰς τὴν διαποιμάνσιν.

Ὁ Thomas W. Klink εἶναι chaplain καὶ συντονιστὴς θεολογικῶν καὶ ψυχιατρικῶν σπουδῶν εἰς τὸ Menninger Foundation, Topeka, Kansas καὶ ἔχει κάνει κλινικὴν ἐξάσκησιν εἰς τὰ Elgin State Hospital, Illinois Training School for Boys, καὶ Bellevue Hospital, New York.

The Meaning of Pastoral Care. (Ἡ Ἔννοια τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης). Ὑπὸ Carol A. Wise. 1966. Harper & Publishers, New York.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ κεντρικὴ προσπάθεια τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης θὰ πρέπει νὰ εἶναι νὰ βοηθήσῃ τὸν ἀνθρώπον νὰ γίνῃ ὁ ἑαυτός του, δηλαδή, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἔχει προορίσει νὰ γίνῃ, διὰ μιᾶς βαθείας καὶ ἀμέσου προσωπικῆς ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ποιμένου καὶ ποιμαινομένου μᾶλλον παρὰ ἡ κατασκευὴ καὶ προσφορὰ θεολογικῶν καὶ καθηκοιολογικῶν τύπων ὡς λύσεων, πραγματικῶν καὶ συγκεκριμένων προβλημάτων.

Ὁ Dr. Wise εἶναι Μεθόδιστὴς πάστορ καὶ πλὴν τῆς ἐργασίας του εἰς κοινότητα, ἔχει ὑπηρετήσῃ ὡς chaplain καὶ ἐπιθεωρητὴς προγράμματος κλινικῆς ἐξασκήσεως κληρικῶν. Εἶναι συγγραφεὺς καὶ ἄλλων ἀξιολόγων ἔργων καὶ καθηγητὴς τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας καὶ Καθοδηγήσεως εἰς τὸ Garrett Biblical Institute.

Pastoral Care in Historical Perspective. (Ἡ Ποιμαντικὴ Μέρμινα εἰς Ἱστορικὴν Προοπτικὴν). Ὑπὸ William A. Clebsch καὶ Charles R. Jaekle. 1964. Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, N.J.

Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ παρουσιάζονται εἴκοσι μία πηγαι αἱ ὁποῖαι ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῶν μεγαλύτερων περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς Χριστιανικῆς Διαποιμάνσεως, ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων, καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀναλύσεως τῶν συγγραφέων.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ σχεδιαγραφεῖ τὰς μεγαλύτερας περιόδους εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς διαποιμάνσεως, περιγράφει λεπτομερῶς τὰ τέσσαρα ποιμαντικὰ λειτουργήματα, ἴτοι θεραπείαν, καθοδήγησιν, ἐπίσχυσιν καὶ συμβιβασμόν, διακρίνει τὴν ποιμαντικὴν τέχνην τῶν ἄλλων δραστηριοτήτων τῆς διακονίας, ὡς τὸ κήρυγμα, ἡ διδασκαλία καὶ ἡ διοίκησις, καθορίζει σχέσεις καὶ διαφορὰς μεταξὺ διαποιμάνσεως καὶ ἱατρικῆς περιθάλψεως, ψυχιατρικῆς καὶ κοινωνικῆς προνοίας, ὑπογραμμίζων ὅτι ἡ διαποιμάνσις εἶναι πηγὴ ὄλων αὐτῶν τῶν δραστηριοτήτων, συζητεῖ τὴν παροῦσαν κατάστασιν εἰς τὴν ποιμαντικὴν μέρι-

μῶν καὶ διατυπώνει ὀρισμέναις προτάσεις διὰ τὸ μέλλον, εισηγουμένη τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ποιμαντικῆς ἀντὶ τῆς τελετουργικῆς πλευρᾶς τῆς διακονίας.

Ὁ William A. Clebsch εἶναι καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἐπισκοπελιανὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Τέξας καὶ ἔχει ἐπίσης συγγράψει τὰ βιβλία *England's Earliest Protestants 1520-1535* καὶ *Contemporary Perspectives on Word, World and Sacrament*.

Ὁ Charles R. Jaekle εἶναι καθηγητῆς τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης εἰς τὴν Ἐπισκοπελιανὴν Θεολογικὴν Σχολὴν εἰς Southwest Austin, Texas.

The Art of Pastoral Conversation. (Ἡ Τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς Συζητήσεως). Ὑπὸ Heije Faber καὶ Ebel Van Der Schoot. 1962. Erven J. Bijleveld, Utrecht, Holland.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι μίᾳ ἐξαιρετικῶς ἐπιτυχῆς ἐξέτασις τῆς ποιμαντικῆς συζητήσεως καὶ ἔχει γνωρίσει μεγάλην ἐπιτυχίαν τόσο εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

Βασικὸν θέμα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ συζήτης, δηλαδὴ τί εἶναι ἡ συζήτης, διατί οἱ ἄνθρωποι ἐμπλέκονται εἰς αὐτήν, ποῖον ρόλον παίζει εἰς τὴν μέριμναν τῆς Ἐκκλησίας, ποῖα μοναδικὰ χαρακτηριστικὰ δύναται νὰ ἔχη ἡ ποιμαντικὴ συζήτης. Ἐπίσης δι' αὐτοῦ ἐπιχειρεῖται ἡ παρουσίασις τῶν ἀρχῶν, θεωριῶν καὶ προβλημάτων, τὰ ὅποια ἔχουν σχέσιν μετὰ τὴν ποιμαντικὴν συζήτησιν. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον καὶ χρήσιμον καὶ θεολογικῶς πρωτοποριακόν.

Τὸ βιβλίον ἀρχίζει μετὰ τὴν παρουσίαν μιᾶς προσωποκεντρικῆς καὶ μὴ ἐπιζητούσης τὴν ἐπιβολὴν ἔξωθεν κατευθύνσεως, μεθόδου καθοδηγήσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ κινεῖται πρὸς δύο κατευθύνσεις: πρῶτον προσπαθεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν ποιμένα νὰ κατανοήσῃ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ μόνον εἰς τὴν ἐπίσημον ποιμαντικὴν ἐπαφὴν μετὰ τῶν πιστῶν, ὡς εὐκαιρίαν διὰ ποιμαντικὴν καθοδήγησιν, ἀλλ' ὅτι θὰ πρέπει νὰ γνωρίσῃ ὅτι καὶ ἡ πλέον τυχαία συζήτης δύναται νὰ ἔχη ἕνα θεραπευτικὸν ἀποτέλεσμα καὶ δεύτερον οἱ συγγραφεῖς θέλουν νὰ ἴδῃ ἑαυτὸν ὁ ποιμὴν ὅχι ἀπλῶς ὡς ἕνα καθοδηγητὴν, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσῃ νὰ ἴδῃ τὸν ρόλον τοῦ ὡς βοηθοῦ τῶν ἀνθρώπων, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας ἀγάπης.

Ὁ Heije Faber εἶναι ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον Leyden τῆς Ὀλλανδίας.

Ὁ Ebel Van Der Schoot εἶναι πάστορ τῆς Dutch Reformed Church εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ δίδει διαλέξεις Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Οὐτρέχτης.

Midle Age. (Ἡ Μέση Ἡλικία). Ὑπὸ Leslie Tizard καὶ Harry Guntrip. 1966. Channel Press Inc., Great Neck N.Y.

Ἡ προοπτικὴ τῆς μέσης ἡλικίας προκαλεῖ εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους ἀνησυχίας τὰς ὁποίας δὲν εἶχον δοκιμάσει μετὰ τὴν περίοδον τῆς ἐφηβείας.

Χωρὶς νὰ μειώνουν τὴν δξύτητα καὶ τὴν σημασίαν τοῦ προβλήματος, οἱ συγγραφεῖς αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τονίζουν, ὅτι ὁ φόβος τοῦ τί αὐτὴ ἡ ἡλικία εἶναι δυνατὸν νὰ φέρῃ — σχετικῶς πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ διανοητικὴν κατάπτωσιν καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν προσωπικῶν σχέσεων — δύναται νὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ νὰ διαστρέψῃ τὰς πραγματικῶς ὑπαρχούσας δυσκολίας.

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀπέφυγαν, τόσο τὴν λύσιν τῆς αὐτοβοηθείας, ἢ ὁποία ἀρνεῖται οὐσιαστικᾶς τὴν σοβαρότητα τοῦ προβλήματος, ὅσον καὶ τὴν θεωρητικὴν προσέγγισιν ἢ ὁποία ποτὲ δὲν φθάνει εἰς πραγματικὴν ἐκτίμησιν τοῦ καὶ μᾶς προσέφερον ἐν ἐξαιρετικῶς δυναμικῶν ἔργον τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται μετὰ τὴν ἐξαιρετικῶς δύσκολον πρόβλημα.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κοινῆς προσπάθειας δύο ἐπιστημόνων μὲ ἐντελῶς διαφορετικὸν ἐπιστημονικὸν προηγούμενον, εἶναι ἔν πολὺ χρήσιμον ἐργαλεῖον τόσον διὰ τοὺς κληρικοὺς ἢ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσχολούμενους μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποφέροντος ἀνθρώπου, ὅσον καὶ διὰ τοὺς λαϊκοὺς, οἱ ὅποιοι ἀντιμετωπίζουν ἢ θὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ προβλήματα τῆς μέσης ἡλικίας.

Ὁ Leslie Tizard ἦτο εἰς λίαν διακεκριμένος καὶ ἀγαπώμενος πάστορ τῆς Congregational Church of Carr's Lane, Birmingham, England καὶ πολὺ γνωστὸς διὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴν του ἐπίδοσιν καὶ εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ Ἀτλαντικοῦ.

Ὁ Dr Harry Guntrip ἔχειροτονήθη ὡς πάστορ τῆς Congregational Church καὶ ὑπηρετήσεν εἰς πλείστας κοινότητες τῆς Ἀγγλίας, ἀναποκριθεὶς ἐπανειλημμένως εἰς τὸ αἶτημα πολλῶν ἱατρῶν ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀσθενεῖς των, τῶν ὁποίων τὰ συναισθηματικὰ προβλήματα ἔπαιζον ἐξέχοντα ρόλον εἰς τὴν ἀσθενεῖάν των. Ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος ἠῤῥξησε ἐξαιρετικῶς τὴν ζήτησιν τοιούτων ὑπηρεσιῶν ἀπὸ τὸν Dr Guntrip ὁ ὅποιος τελικῶς ἐγκατέλειψε τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν, παρηκολούθησε εἰδικὰ προγράμματα κλινικῆς ἐξασκήσεως καὶ τώρα διαμοιράζει τὸν χρόνον τοῦ μεταξὺ τοῦ τμήματος Ψυχιατρικῆς τοῦ Leeds University καὶ τῆς κατ' ἴδιαν προσφορᾶς τῶν ἐπιστημονικῶν του ὑπηρεσιῶν.

Your Pastor's Problems: A Guide for Ministers und Laymen. (Τὰ Προβλήματα τοῦ Ποιμένος σου: Ἔνας Ὁδηγὸς διὰ Κληρικοὺς καὶ Λαϊκοὺς). Ὑπὸ William E. Hulme. 1966. Doubleday and Company Inc., Garden City, New York.

Διὰ τὸν τόσον πολλοὺς κληρικοὺς ἀπογοητεύονται ἀπὸ τὸ ἔργον των καὶ ἐγκαταλείπουν τὰς τάξεις τοῦ κλήρου, ἀκολουθοῦσης συνήθως τῆς γνωστῆς σκανδαλώδους δημοσιότητος; Πόσοι ἀντιλαμβάνονται πλήρως τὸ δίλημμα τὸ ὅποιον ἀντιμετωπίζει ὁ σύγχρονος κληρικὸς;

Διὰ μᾶς βαθυστοχάστου καὶ ἐντίμου ἐκτιμήσεως τῶν προβλημάτων τοῦ συγχρόνου κλήρου, ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δεικνύει ὅτι συνεργαζόμενοι ἀπὸ κοινῶν λαϊκοὺς καὶ κληρικοὺς θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπερπηδῆσουν τὴν κρίσιν. Ἡ κλεις τοῦ προβλήματος εἶναι ἡ κατανόησις τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ κληρικοὶ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ὑποκείμενοι εἰς τὰ ἴδια πάθη καὶ φιλοδοξίας εἰς τὰς ὁποῖα ὑπόκεινται καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι.

Περὶ τοῦ συγγραφῆως ἐγένετο λόγος εἰς τὸ ἄρθρον τὸ δημοσιευθὲν εἰς προηγούμενον τεῦχος.

Halping the Alcoholic and his Family. (Διὰ τὴν Βοήθειαν τοῦ Ἀλκοολικοῦ καὶ τῆς Οἰκογενείας του). Ὑπὸ Thomas J. Shipp. September 1963. Prentice-Hall Inc., Englewood, N.J. τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προσφέρει εἰς τὸν ποιμένα νέας ἀντιλήψεις καὶ μεθόδους διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ ἀλκοολικοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του, περιλαμβάνει πρακτικὰς ἐπεξηγήσεις τῶν προβλημάτων των σχετιζομένων μὲ τὸν ἀλκοολισμόν, διευκολύνει μίαν βαθυτέραν κατανόησιν τῶν καταστάσεων, χαρακτηριστικῶν καὶ κινήτρων τοῦ ἀλκοολικοῦ καὶ δίδει πολὺ χρήσιμους ὁδηγίας διὰ τὸν κληρικὸν ὁ ὅποιος πρόκειται νὰ ἐργασθῇ μὲ τὴν οἰκογένειαν ἀλκοολικοῦ.

Βασίζόμενος ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων του ἐκ πραγματικῶν περιπτώσεων, τὰς ὁποίας παρουσιάζει εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς, προτείνει τὴν λήψιν πρᾶστικῶν μέτρων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀλκοολικοῦ.

Ὁ Dr. Thomas J. Shipp εἶναι πάστορ τῆς Lovers Lane Methodist Church εἰς Dallas Texas καὶ ἔχει φοιτήσει εἰς τὸ Drury College, Springfield καὶ Perkins School of Theology. Ἐχει μίαν μοναδικὴν ἐμπειρίαν εἰς τὰ θέματα τοῦ ἀλκοολισμοῦ ἐργασθεὶς μετὰ σπανίας ἐπιτυχίας διὰ τὴν βοήθειαν τῶν ἀλκοολικῶν καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ τιμᾶται ἐξαιρετικῶς διὰ τὰς ὑπηρεσίας του αὐτάς, εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἀμερικὴν.

Premarital Counseling. (Καθοδήγησις πρὸ τοῦ Γάμου). Ὑπὸ Russell L. Dicks. 1963. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προσφέρει εἰς τὸν ποιμένα ὑλικὸν διὰ τὴν διαφώτισιν καὶ καθοδήγησιν ἐκείνων οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐκλέξει συντρόφους, ἢ ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι ἤδη συνδεδεμένοι ἢ μεμνηστευμένοι.

Περιλαμβάνονται ἐπίσης πρακτικαὶ καὶ χρήσιμοι συμβουλαὶ διὰ τὸν χειρισμὸν θεμάτων ὡς: ἡ ἐκλογή συντρόφου, αἱ εὐαίσθητοι περιοχαὶ εἰς τὸν γάμον, ὁ ρόλος τῆς ἀγάπης, τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ὀρθοεικείας εἰς τὴν ζωὴν τῶν συνεζευγμένων, καὶ ἡ σημασία τῆς κοινῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν συζύγων.

Περὶ τοῦ συγγραφῆως ἐγένετο ἡδὴ λόγος ἀνωτέρω.

Ministering to the Physically Sick. (Εἰς τὴν Διακονίαν τοῦ ὀργανικῶς ἀσθενοῦς). Ὑπὸ Carl J. Scherzer. 1963 Prentice-Hall Inc. Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Αἱ ἐπαφαὶ τοῦ ποιμένου μετὰ τοῦ θεραπευτικοῦ προσωπικοῦ, ὁ μηχανισμός, ἡ διοικήσεις, οἱ κανονισμοὶ ἐπισκέψεως τοῦ νοσοκομείου καὶ τὰ προνόμια τὰ ὅποια ἔχει ὁ κληρικὸς εἰς αὐτό, εἶναι τὰ θέματα μετὰ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ βιβλίον αὐτό.

Ἐπίσης ἐξετάζεται ἡ σχέσις μεταξὺ κληρικοῦ καὶ ἀσθενοῦς, ἐν σχέσει πρὸς τὴν δυνατότητα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ πρώτου, νὰ κατανοήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀσθενοῦς καὶ νὰ κάμῃ σωστὴν χρῆσιν τῶν γραφῶν καὶ τῆς προσευχῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐπισκέψεων του.

Διὰ μέσου συγκεκριμένων περιπτώσεων ὁ συγγραφεὺς παρουσιάζει συγκεκριμένας ἀνάγκας τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ὑποδεικνύει δεδοκιμασμένας μεθόδους αἱ ὅποιοι ἀπεδείχθησαν, εἰς τὴν πρᾶξιν, ἐπιτυχεῖς.

Ὁ Dr. Carl J. Scherzer ἔχει διατελέσει ἐπὶ πολλὰ ἔτη πάστωρ εἰς Εὐαγγελικὰς καὶ Μεταρρυθμισμένας ἐκκλησίας καὶ chaplain εἰς τὸ Protestant Deaconess Hospital εἰς Evansville, Indiana ὅπου διδάσκει Ψυχολογίαν, Κοινωνιολογίαν καὶ Χριστιανικὴν Φιλοσοφίαν εἰς μίαν Σχολὴν Νοσοκόμων.

Ministering to the Dying. (Εἰς τὴν Διακονίαν τοῦ Ἀποθνήσκοντος). Ὑπὸ Carl J. Scherzer. 1963 Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ ποιμαντικὰ λειτουργήματα, τὸ ὁποῖον εἶναι, ἐνδεχομένως, τὸ κατ' ἐξοχὴν δύσκολον, εἶναι ἡ διακονία ἐκείνων οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, διότι εἰς αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ὁ κληρικὸς πρέπει νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς εὐαίσθητος διὰ νὰ κατανοήσῃ τὰς ἰδιαζούσας πνευματικὰς καὶ συναισθηματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προσφέρει χρησίμους ποιμαντικὰς κατευθύνσεις διὰ τὴν ἐπιτυχῆ συνάντησιν αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν καὶ ἐξετάζει λεπτομερῶς τὰς περιπτώσεις τῶν ἐκ καρκίνου καὶ καρδιακῶν νοσημάτων ἀσθενούντων, τὸν ἐξ αὐτοκτονίας θάνατον, τὸν ἐξ ἀτυχήματος θάνατον καὶ τὸν φυσικὸν θάνατον.

Ἐπιπροσθέτως παρέχονται παραδείγματα πραγματικῶν περιπτώσεων καὶ ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰς διαφορὰς αἱ ὅποια ὑπάρχουν μεταξὺ ἀσθενῶν διαφορετικῆς ἡλικίας.

Περὶ τοῦ συγγραφῆως ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω.

Ministering to the Grief Sufferer. (Εἰς τὴν Διακονίαν τοῦ Θελημιμένου). Ὑπὸ C. Charles Bachmann. 1964. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειράς Successful Pastoral Counseling.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐρωτήματα, τί εἶναι πένθος, τί ἀντιδράσεις θὰ πρέπει νὰ ἀναμένωμεν ἀπὸ τὸν πενθοῦντα, καὶ πῶς ὁ κληρικὸς θὰ ἐργασθῇ ἀποτελεσματικῶς μετὰ τὰ ἄτομα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται νὰ ὑποφέρουν τὸ πένθος των.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐξετάζει ποῖα θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ στάσις τοῦ ποιμένου ἐν σχέσει πρὸς τὸν θάνατον, τὸ πένθος καὶ τὰς ἰδιαζούσας καταστάσεις αἱ ὁποῖαι συνδέονται μετὰ αὐτά, καὶ περιγράφει μεθόδους αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιούμεναι δύνανται νὰ βοηθήσουν τὸν πενθοῦντα νὰ συνέλθῃ καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν διασαλευθεῖσαν, διὰ τοῦ πένθους, συναισθηματικὴν του ἰσορροπίαν.

Ἐπίσης περιγράφονται εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, ἡ διαδικασία τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ ποιμὴν ἐργαζόμενος μετὰ τοὺς πενθοῦντας, τὰ ὀργανικὰ καὶ ψυχολογικὰ συμπτώματα τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ ἐμφανισθοῦν, οἱ δημιουργικοὶ ἢ καταστρεπτικοὶ τρόποι χειρισμοῦ τῶν συναισθημάτων πένθους καὶ ἡ σημασία τῶν συναισθημάτων αὐτῶν διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ποιμένου κατανόησιν τοῦ πενθοῦντος. Περιλαμβάνονται ὡσαύτως περιπτώσεις ἐκ τῆς κλινικῆς πείρας τοῦ συγγραφέως, ἰδιαιτέραι συζητήσεις μετὰ κληρικῶν ἀναφερόμεναι εἰς τὴν σχετικὴν των ἐμπειρίαν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω θεμάτων, καὶ περιγραφή τῶν ἐφαρμοζομένων εἰς τὰς κοινότητας μεθόδων.

Ὁ Dr G. Charles Bachmann εἶναι ἐπιθεωρητὴς τῶν chaplains τοῦ E.J. Mayer Memorial Hospital, Buffalo N.Y. Εἶναι ἐπίσης διευθυντὴς τοῦ Chaplains Department τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Buffalo καὶ Erie County ὅπου ἐπιτηρεῖ τὴν ἐργασίαν δέκα ἐπτὰ chaplains οἱ ὁποῖοι ὑπηρετοῦν εἰς τὰ νοσοκομεία καὶ τὰ λοιπὰ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα τῆς περιοχῆς.

Preaching and Pastoral Care. (Κήρυγμα καὶ Ποιμαντικὴ Μέριμνα). Ὑπὸ Arthur L. Teikmanis. 1964. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, N.J.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ δεικνύει πῶς τὸ κήρυγμα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ὄργανον τῆς Θείας Δυνάμεως, εἰς τὴν προσέγγισιν τοῦ πιστοῦ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν πραγματικῶν καὶ σπουδαιότερων ἀναγκῶν του.

Μεγάλῃ ἐμφασίς δίδεται εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ ἐκφώνησιν τοῦ κηρύγματος ὥστε ὁ πιστὸς ὁ ἔχων ἀνάγκην ποιμαντικῆς φροντίδος νὰ ὀφελθῇ ἐκ τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰς αὐτὸ μηνύματος.

Διὰ τῶν ποιμαντικῶν ἐπισκέψεων καὶ τῶν ὁμαδικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκδηλώσεων, ὁ κληρικὸς κάνει ἀξιολόγους διαπιστώσεις ἅσον ἀφορᾷ τὰς ἀνησυχίας τῶν ἀνθρώπων. Ὁ συγγραφεὺς ὑπογραμμίζει ὅτι αὐταὶ αἱ διαπιστώσεις πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς πηγαὶ τοῦ κηρύγματος, διὰ νὰ εἶναι αὐτὸ πράγματι ἀποτελεσματικόν.

Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐξετάζονται θέματα ὡς: ἐνθαρρυντικὰ μηνύματα διὰ τὸν ἀνώριμον, θεραπευτικαὶ σκέψεις διὰ τὸν πάσχοντα, γνῶσις καὶ ἀλήθεια διὰ τὸν ἀναζητοῦντα, δύναμις καὶ ἐνθάρρυνσις διὰ τὸν πιστὸν καὶ χαρὰ καὶ ἐλπίδα διὰ τὸν ἠλικιωμένον.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι εἰς ἔκ τῶν παλαιότερων κληρικῶν τῆς First Congregational Church, Winter Park, Florida. Ἐγενήθη εἰς Λατβίαν, ἐκ τοῦ πανεπιστημίου τῆς ὁποίας ἀπεφοίτησεν. Ἐσπούδασεν ἐπίσης εἰς Andover Newton Theological Seminary (B.D.) καὶ εἰς τὸ Harvard University (Ph. D.) Ἐδίδαξεν ἱστορίαν καὶ Φιλοσοφίαν τῆς Θεολογίας εἰς Lowell Technical Institute, Adelphi College καὶ Rollins College.

Helping Youth in Conflict. (Εἰς τὴν Βοήθειαν Νέων Εὐρίσκομένων εἰς Σύγχυσιν). Ὑπὸ Francis I. Frellick. 1965. Prentice-Hallinc., Englewood Cliff, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Αὐτὸς ὁ τόμος συνεγράφη ὡς βοήθημα τοῦ ποιμένος διὰ τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐπαναπροσανατολισμὸν τῶν νέων οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς σύγχυσιν καὶ παρουσιάζει κάθε ἀποψὶν τῆς παιδικῆς ἀναπτύξεως ἦτοι, ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος, ὀργανικὰς μεταβολὰς, μεταβολὰς εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν καὶ κυρίως σεξουαλικὴν ἀνάπτυξιν. Ἐπίσης δεικνύει τὸ βιβλίον αὐτὸ τὰ κίνητρα τὰ ὅποια κινοῦν τὸν νέον διὰ νὰ συνδεθῇ μετὰ τῆς «παρέας» καὶ τὰ προβλήματα τὰ δημιουργούμενα λόγῳ τῶν γλωσσικῶν φραγμῶν.

Ἐν ἓκ τῶν πλέον οὐσιωδῶν ἐρωτημάτων τοῦ νέου εἶναι τὸ ἐρώτημα «ποῖος εἶμαι;» Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐξ αὐτοῦ τοῦ βασικοῦ ἐρωτήματος ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει μὲ ρεαλισμὸν τὴν νεότητα εἰς τὰ διάφορα στάδια ἀναπτύξεως καὶ ἀναλύει τὰ πολλὰ ὀργανικὰ καὶ ψυχολογικὰ τῆς προβλήματα. Ἐξετάζει ἐπίσης ὁ συγγραφεὺς τὴν περίοδον τῆς ἐφηβείας, τὴν ρίζαν τῆς παιδικῆς ἐγκληματικότητος, τὴν ἐπίδρασιν τῶν μεταβολῶν τῆς ἀναπτύξεως εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ προεφήβου καὶ ἀντλῶν τὰ συμπεράσματά του ἐκ περιπτώσεων προερχομένων ἐκ τῆς ἀμέσου κλινικῆς αὐτοῦ πείρας, κάνει μίαν ὑπεύθυνον ἐκτίμησιν τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς νέους οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς σύγχυσιν.

Ὁ συγγραφεὺς εἶναι ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Andover Newton. Ὡς φοιτητῆς ἀκόμη ἦτο ἐκπρόσωπος τοῦ προγράμματος South End Project εἰς τὴν Βοστώνην. Διετέλεσε ἐπίσης παρατηρητῆς ὁμάδος εἰς τὸ Charles Hayden Goodwill Inn for Boys, Boston. Ἐλαβεν ὡσαύτως μέρος εἰς ἓν Federal Pilot Project ἐπιτηρούμενον ὑπὸ τοῦ Judge Baker Guidance Center καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τοῦ Boston Juvenile Court καὶ ἐργάσθη μὲ ὁμάδας παραστρατημένων νέων εἰς Somerville Mas. Τώρα εἶναι γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς Evansville ἐργαζόμενος διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς λαϊκῆς διακονίας ὑπὲρ τῶν χαρακτηριζομένων δι' ἔντονον ἐκνευρισμὸν καὶ παραστρατημένων παιδιῶν.

Psychiatry and Pastoral Care. (Ψυχιατρικὴ καὶ Ποιμαντικὴ Μέρημα). Ὑπὸ Edgar Draper. 1965. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J. Τῆς σειρᾶς Successful Pastoral Counseling.

Αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχει δύο σκοποὺς: Πρῶτον νὰ ἐξετάσῃ τὰ προβλήματα τὰ ὅποια ἐμφανίζονται εἰς τὰς σχέσεις τοῦ ποιμένος μετὰ τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἄλλων κλάδων οἱ ὅποιοι βοηθοῦν τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων καὶ δεύτερον νὰ προσφέρῃ μὲ ἓνα ἐφαρμόσιμον καὶ κατανοητὸν τρόπον, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐφαρμογὰς τῆς ποιμαντικῆς διαγνώσεως καὶ τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης.

Τόσον εἰς τὴν ψυχολογίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν ἰατρικὴν ἡ χρησιμοποίησις τῆς ἐνδεδειγμένης θεραπευτικῆς ἀγωγῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ διάγνωσιν, δι' αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ δείξῃ εἰς τὸν ποιμένα πῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν διαφόρων ψυχικῶν ἀνωμαλιῶν. Ἐπίσης ἐξετάζονται εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὅλαι αἱ ὁδοὶ αἱ ὅποια εἶναι ἀνοικταὶ εἰς τὸν ποιμένα ὁ ὅποιος ἀντιμετωπίζει περιπτώσεις ἀνωμάτων ἀτόμων, εἰς αὐτὰς δὲ περιλαμβάνονται ἡ παραπομπὴ εἰς εἰδικὸν ὡς καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς θρησκείας, ὡς μέσων βοήθειας.

Ὁ Edgar Draper εἶναι εἰς ἓκ τῶν συγγραφέων τοῦ βιβλίου The Student Psychician as Psychotherapist καὶ εἶναι ἀπόφοιτος τοῦ Washington University. St. Louis, Missouri Garrett Biblical Institute, Evanston, Illinois. Ἀφοῦ ὑπηρετήσεν εἰς διαφόρους Μεθοδικτικὰς Ἐκκλησίας ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πανεπιστημιακὰ ἐδῶλια καὶ ἔκανε μεταπτυχια-

κὰς σπουδὰς εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ Washington University. Μετὰ δύο ἔτη συν-επλήρωσε τὴν ἀσκησίν του εἰς τὴν ψυχιατρικὴν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Cincinnati. Τώρα ὁ Dr. Draper εἶναι ὑφηγητὴς τοῦ τμήματος ψυχιατρικῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου.

The Funeral Vestige or Value? (Ἡ Κηδεῖα χωρὶς Σημασία Ὑπόλεμμα ἢ Ἀξία). Ὑπὸ Paul Irion. 1966. Abingdon Press. Nashville Tennessee.

Ἡ προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων ἔχει ἐσχάτως συγκεντρωθῆ εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς κηδεῖας. Κριτικά, διηγήματα, ἄρθρα εἰς ἀξιόλογα περιοδικά, προγράμματα τηλεράσεως ὅλα ἔχουν ρίψει τὰ φῶτά των ἐπὶ τῆς διαδικασίας τῆς κηδεῖας.

Αὐτὸ τὸ βιβλίον προσπαθεῖ νὰ θέσῃ κάποιαν τάξιν εἰς τὴν σύγχυσιν τὴν ὅποιαν ἔχει προκαλέσει αὐτὴ ἡ δημοσιότης. Ὁ συγγραφεὺς ζητεῖ νὰ ἀπομονώσῃ καὶ νὰ περιγράψῃ τὰς ἀξιολόγους πλευρὰς τῆς διαδικασίας τῆς κηδεῖας. Ἀξιολογεῖ συγχρόνους συνηθείας, εἰσηγεῖται νέας ἰδέας διὰ τὴν διατήρησιν τῶν πραγματικῶν ἀξιών τῶν σχετιζομένων μετὰ τὴν διαδικασίαν τῆς κηδεῖας καὶ τὰς μετ' αὐτῆς συνδεομένας συνηθείας καὶ προσπαθεῖ νὰ δείξῃ τὴν πολυσύνθετον φύσιν τῆς κηδεῖας, καὶ τὰς θρησκευτικὰς, πολιτιστικὰς κοινωνιολογικὰς αὐτῆς ἀπόψεις.

Περὶ τοῦ συγγραφῆως ἐγένετο λόγος εἰς τὸ ἄρθρον τὸ δημοσιευθὲν εἰς προηγούμενον τεῦχος.

Ἡ ἀναγραφή περισσοτέρων πληροφοριῶν, ἀπὸ ἐκείνας αἱ ὅποιαι συνήθως περιλαμβάνονται εἰς ἕν βιβλιογραφικὸν ἄρθρον, ἐθεωρήθη ὡς ἐνδεικνυομένη, ἐπειδὴ, τόσον τὰ θέματα καὶ οἱ ὅροι ὅσον καὶ τὰ ὀνόματα τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὰς ἀνωτέρω μελέτας, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι δὲν θὰ εἶναι ἰδιαίτερος γνωστά, δεδομένου ὅτι ὁ κλάδος τῆς Ψυχολογίας τῆς Ποιμαντικῆς Μερίμνης εἶναι νεώτατος καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ὅ,τι ἔχει σχέσιν μετ' αὐτὸν οὔτε σαφῶς εἶναι καθωρισμένον οὔτε εἶναι εὐρέως γνωστὸν.

Πατὴρ Φιλόθεος Φάρος

J. M o l t m a n n, Theologie der Hoffnung, 3 Aufl. München 1965 (σ. 334).

Διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Moltmann προβάλλων τὴν ἰδικὴν του θεολογικὴν γραμμὴν, παρουσίασε σαφέστατα τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς ἀντιθέσεις τῆς γερμανικῆς θεολογικῆς σκέψεως. Συγχρόνως κατὰ τὴν ἐξέτασιν ὠρισμένων ἱστορικῶν φάσεων ἀπεικονίζονται ζωηρῶς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐν λόγῳ σκέψεως, ἥτοι ἡ κατὰ τὰς ἐκάστοτε κρατούσας φιλοσοφικὰς τάσεις ἐξάρτησις αὐτῆς ἐκ τῶν συγχρόνων πνευματικῶν τάσεων καὶ ἡ συγχρότῃσι συστημάτων μετ' ἀπόλυτον χαρακτῆρα σκέψεως. Ὁ Kant, ὁ Hegel, ὁ Heidegger κ.λ.π. ἐπέδρων κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἱστορικὰς φάσεις τῆς θεολογικῆς σκέψεως. Ὁ συγγραφεὺς ἐξαίρει τὴν Ἐσχατολογίαν ὡς τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς Θεολογίας. Ἡ Ἐσχατολογία δὲν ἀποτελεῖ ἕν τμήμα ἢ τὸ τέλος τῆς Δογματικῆς, ἀλλὰ τὸν κορμὸν αὐτῆς. Κατὰ τοῦτο τὸ ἐν λόγῳ ἔργον παρουσιάζει μέγα διαφέρον. Ἡ θεολογία τῆς ἐλπίδος, κατ' αὐτὸν, ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ Ἐρμηνευτικὴ, ἡ Δογματικὴ καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἢ ὑπὸ τοῦ J. Weiss καὶ A. Schweitzer «ἀποκάλυψις» τῆς Ἐσχατολογίας δὲν ὤθησε συγχρόνως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, διότι δὲν προεβλήθη τὸ ὀρθὸν πνεῦμα αὐτῆς, ὡς στοιχεῖον βασικὸν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Ὁ Al. Schweitzer π.χ. εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸν θεωρίαν του, ἐξήλειψε τὴν Ἐσχατολογίαν ἀναμίξας αὐτὴν μετὰ τὴν ἱστορικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ, κατ' αὐτὸν, δὲν φέρει εἰς σέβειν τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἱστορίαν ἐντὸς μελλοντικῆς φάσεως. Ἡ κρίσις ἀναδύεται ἐντὸς τῶν ἱστορικῶν μορφῶν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξελίξεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κατὰ τὸν Schweitzer,

ἱστορία ἀπερρόφησε τὴν Ἑσχατολογία, ὡς ἀντιθέτως κατὰ τὸν R. Bultmann, ἡ Ἑσχατολογία τὴν ἱστορίαν. Ἡ παρούσα Ἑσχατολογία δὲν ἔχει δεσμὸν μετὰ τὴν μέλλουσαν.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγγραφέως ἐξετάζονται καὶ κρίνονται ἡ Διαλεκτικὴ Θεολογία τοῦ K. Barth, ἡ «ὑπαρξιστικὴ» τοῦ R. Bultmann καὶ ὅλαι αἱ «θετικιστικαὶ» καὶ «ἰδεαλιστικαὶ» τάσεις ἐρμηνείας τῆς ἱστορίας. Ἐναντι αὐτῶν ἡ μόνη σύμφωνος πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα εἶναι ἡ Θεολογία τῆς ἐλπίδος, ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἄποψις τοῦ K. Barth περὶ τῆς «αὐτοαποκαλύψεως» τοῦ Θεοῦ (Selbstoffenbarung), κατὰ τὸν συγγραφέα, φαίνεται ὅτι ἀμβλύνει τὴν σπουδαιότητα τοῦ μελλοντικοῦ γεγονότος τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἡ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν κρίσις τοῦ Θεοῦ, ὡς π.χ. ὑπερτονίζεται αὕτη ὑπὸ τοῦ Kierkegaard καὶ γενικῶς τῆς Διαλεκτικῆς Θεολογίας, τονίζει τὸ αἰώνιον παρὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξαιλεῖ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐλπίδος, τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὴν κεκρυμμένην ὑπόσχασιν τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ Θεολογία τοῦ Bultmann ἐξήλειψε τελείως τὴν σπουδαιότητα τοῦ μελλοντικοῦ γεγονότος τῆς Ἀποκαλύψεως. Αἱ δὲ ἐρμηνεῖαι περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Burckhard, Ranke, Droysen, Dilthey, Heidegger, ἀναζητοῦσαι τὴν «οὐσίαν» καὶ τὸ «νόημα» τῆς ἱστορίας ἐντὸς τῶν ἐξελικτικῶν καὶ ἐκφραστικῶν τῆς μορφῶν, ἐντὸς δηλ. αὐτῆς τῆς φύσεώς της καὶ ἔτι ἐκτὸς αὐτῆς· εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν θεολογίαν τῆς ἐλπίδος, συμφώνως πρὸς τὴν ὅποιαν ἡ ἱστορία εὐρίσκει «νόημα» μόνον ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μελλοντικῆς κρίσεως τοῦ κόσμου. Συνεπῶς πᾶσα θεολογικὴ σκέψις ἐπηρεαζομένη ἐκ τῶν τάσεων αὐτῶν ἀποκλίνει βασικῶς τοῦ ὀρθοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος. Ἡ βάσει ὄλων αὐτῶν τῶν φιλοσοφικῶν τάσεων ἐρμηνεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως μεταβάλλει αὐτὴν εἰς «cultus publicus» ἢ «cultus privatus». Διὰ τοῦτο γενικῶς ἡ πίστις μετεβλήθη εἰς «μεταφυσικὴν ὑποκειμενοκρατίαν».

Ὁ Moltmann ὄντως ἔθεσε τὸ ζωτικώτερον πρόβλημα, τὸ ἀπασχολοῦν τὴν τραγωδίαν τῆς γερμανικῆς προτεσταντικῆς θεολογικῆς σκέψεως. Ἡ ἔξαρσις τῆς Ἑσχατολογίας εἶναι μία ἀπόπειρα ἐπανόδου εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑκκλησίας. Ὁ συγγραφεὺς δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι διὰ τῆς ἐξάρσεως τοῦ ἀληθινοῦ καὶ οὐσιώδους τούτου στοιχείου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἀπορρίπτει τὴν «αὐτονόητον» ἀρμονίαν Χριστιανισμοῦ καὶ Πολιτισμοῦ. Ἄλλ' ὅμως παρ' ὅλην τὴν ὀρθότητα ὡς πρὸς τὸν τוניσμὸν τοῦ ἐσχατολογικοῦ στοιχείου, ὑπάρχει τις αἰσθητὴ ἔλλειψις εἰς τὸ θαυμάσιον τοῦτο ἔργον, ἡ ὅποια προκαλεῖ, δύναται τις νὰ εἴπῃ τρόπον τινὰ τὴν ἀπογοήτευσιν τοῦ ἀναγνώστου. Εἰς πᾶσαν σχεδὸν σελίδα ἐξαίρεται ἐντόνως ἡ διάστασις τῆς Θεολογίας τῆς ἐλπίδος, τῆς μελλοντικῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑπόσχέσεως τοῦ Θεοῦ. Οὐδαμοῦ ὅμως γίνεται λόγος περὶ τοῦ ποῖαν σχέσιν ἔχει ἡ ἐλπίς αὕτη πρὸς τὸ παρὸν. Δὲν γίνεται δηλ. λόγος περὶ τοῦ «ἀρραβῶνος τοῦ πνεύματος». Τὸ Futurum ἐξαιλεῖται πᾶσαν σημασίαν τῆς παρουσίας «ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ» ζωῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται κανεῖς μετ' ἀπορίας νὰ ἐρωτήσῃ τὸν συγγραφέα ποῖον νόημα ἔχει ἡ κοινωνία τῶν μελῶν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ. Ποία πραγματικότης θεμελιώνει τὴν κοινωνίαν ταύτην; Ποία ἡ ἐννοία τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θεῆας Κοινωνίας; Βεβαίως, τὰ Μυστήρια αὐτά, κατὰ τὸν συγγραφέα, ἔχουν σημασίαν μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ μέλλον. Αὐτὴν τὴν ἐρμηνείαν δίδει καὶ ὁ A. Schweitzer εἰς τὸ παύλειον πνεῦμα περὶ τῶν Μυστηρίων. Ἄλλὰ τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Θεῖα Κοινωνία οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὴν παρούσαν μορφήν τῆς διὰ τοῦ «ἀρραβῶνος» ἐν Χριστῷ ζωῆς; Ἐὰν ὁ «ἀρραβῶν» οὗτος, ἀποτελῶν ἐν μέσον, δὲν ἔχει στοιχεῖα ἡδὴ «θετικά», τότε πῶς νοεῖται ὁ δεσμὸς τῶν Μυστηρίων τούτων πρὸς τὸ μελλοντικὸν γεγονός τῆς ἐλευσεως τοῦ Χριστοῦ; Πῶς εἶναι «σημεῖα», τὰ ὅποια δεικνύουν ὅτι οἱ μετέχοντες τῆς ζωῆς αὐτῶν θὰ γίνουσι μέτοχοι τῆς μελλοντικῆς βασιλείας, ἐὰν αὐτὰ τὰ «σημεῖα» δὲν ἔχουν ἡδὴ δεσμὸν θετικὸν μετὰ τὰς μορφὰς τῆς μελλοντικῆς ζωῆς; Ἡ Θεολογία τῆς ἐλπίδος τοῦ Moltmann δίδει τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς καθαρᾶς μεσσιανικῆς ἰουδαϊκῆς ἐλπίδος περὶ ἐκπληρώσεως τῆς «ὑποσχέσεως» τοῦ Θεοῦ. Οὐδαμοῦ ὅμως ἀναφέρεται ποῖαν παρούσαν ἀξίαν ἔχει ἡ σάρκωσις καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων

οικοδομεῖται ἡ ζωὴ τῶν Μυστηρίων. Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν συγγραφέα, φαίνεται ὅτι ἔχει σημασίαν μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸ μελλοντικὸν γεγονός τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ, ἤτοι ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἔργον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι πρὸς τὴν παροῦσαν ἱστορικὴν φάσιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου καὶ τὴν ζωὴν τῶν μελῶν «ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ». Ὁ Moltmann παρ' ὅλον ὅτι ἐπεσήμανε τὸν κίνδυνον τῆς εἰς τὰ ἄκρα φερομένης γερμανικῆς σκέψεως, εὐρέθη εἰς τὸ «ἐκκρεμὲς» τῆς σκέψεως αὐτῆς, τὸ ὁποῖον μεταφέρει αὐτὴν ἀπὸ τὸ ἐν ἄκρον εἰς τὸ ἄλλο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἄποψις τοῦ Moltmann ἀποτελεῖ τὸν ἀντίποδα τῆς θεολογικῆς σκέψεως τοῦ R. Bullmann. Βάσει τῆς «φουτουριστικῆς» ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐρμηνείας τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ὑποσχέσεως ὑπάρχει κίνδυνος ἡ παροῦσα λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀπολέσῃ πᾶσαν σημασίαν.

Νικ. Ματσούκας.